

ምኒልክን ብትወቅሱ ማንነታችሁን ትረሱ

(ዶ/ር ኃይለማርያም ላሬቦ)

አጼ ምኒልክ

የኔልሶን ማንደላን ለቅሶና ቀብር ሳይ በጣም ተገረምሁ ብቻ ሳይሆን እፍራቃዊ መሆኑ ራሱ አኩራኝ። ከዚህም ተነሥቼ፣ ታሪክን ወደኋላ መለስ ብዬ በኅሊናዬ መስተዋት ቃኝቼ ሳበቃ፣ ጊዜው እንደዛሬ ሁኖ ቢያመችለት ኖሮ፣ እንደሰባቸው ሊለቀስ የሚገባ ሰው በአፍሪቃ ምድር ከዚህ በፊት ታይቶ አይታወቅምን ብዬ ራሴን በራሴ ደጋግሜ ጠየቅሁ። ማንደላ የሚደነቁት፣ በቀለሙ በመጀነንና፣ በዘመናዊ መሣርያው በመተማመን፣ በበላይነት ረግጬው ልግዛው ብሎ፣ ለብዙ ዘመናት በሥልጣን ላይ ሁኖ ያሠቃይ የነበረውን ጨቋኙን የነጮች ግዛት ከነሥርዐቱ አሸንፈው፣ ለሀገራቸው ጥቅር ሕዝብ የድል ዋንጫ አገናኝፈው፣ ነፃነቱንና ክብሩን ስለመለሱለት ነው። ግሬኞቹን የድሮ ጠላቶቻቸውንም እንደመበቀል ፈንታ በፍቅር ያዟቸው። ሁሉም የደቡብ አፍሪቃ ዜጋ በገጠማና በዘር፣ በሃይማኖትና በቀለም ሳይለያይና ሳይከፋፈል፣ ታዲያ በመቻቻል፣ ባንድነትና በፍቅር ተቀራርቦ እንዳንድ ሀገር ሕዝብ እንዲኖር አደረጉ። ለካያ ሰባት ዓመታት በእስራት ራሳቸውን በመሠዋት፣ ጠላታቸውን በማሸነፍ፣ ራሳቸውን ሀገራቸውን ያከፉ ደግና ብልህ መሪ፣ ሰውን በማንነቱና በእምነቱ ሳይሆን በሙያውና በችሎታው የሚፈረጁ፣ ጠላትን እንኳ የሚረሩና የሚወዱ ሰው ነበሩ። ይኸንን በዐይነ ጎሊናዬ መላልሼ ካሰላሰልሁ በኋላ፣ የዓለምን ታሪክ ደግሞ ቃኝቼ ሳበቃ አንድ እጅግ በጣም ታላቅ ሰው አገኘሁ። አጼ ምኒልክ።

አጼ ምኒልክ በሠሩት ሥራ፣ ባሳዩት ብልሃትና ደግነት፣ ከኔልሶን ማንደላ በምንም መልክና ሚዛን ይበልጣሉ እንጂ፣ ያንሳሉ ብዬ አልገምትም። ይኸ የግሉ ብቻ ሳይሆን ብዙ አፍሪቃውያንና የዓለም ምሁራን የሚጋሩት አስተያየት ነው። ኔልሶን የጥቅርቶችን እኩልነት በአገራቸው ከማስከበር ውጭ በሌላው ዘርፍ ብዙ አልገፉበትም። የደቡብ አፍሪቃ ጥቁር ሕዝብ በነጮች የተወረሰውን ሀብት በፍጹም መልሶ አላገኘም። ነጮቹ አሁንም እንደደረሰው በቀጥታቸው የአገሩ ሕዝብ ከመቶ ዐሥሩ እጅ እያሉ፣ ግን ከመቶው ሰማንያ እጅ በላይ የሚሆነውን የሀገሩን ሀብት እየተቆጣጠሩ ናቸው። ይኸ የማይካድ ሐቅ ነው። ከሁሉም የባሰ ደግሞ ያገራቸው ጥቁሮች በመጨረሻ ላይ ድል-ቢያደርጉም፣ በነጭ ተሸንፈው መገዛታቸው ራሱ በመንፈሳቸውና በታሪካቸው ውስጥ የማይሸር አሳዛኝ ጠባሳ ትቶባቸዋል። ስለዚህም እንደሌሎቹ ለአውሮጳውያን ቅኝ አገዛዝ እንደተዳረጉ ሕዝቦች ሁሉ የዝቅተኝነትና የውርደት ስሜት በየሄዱበት እንደማይለያቸው ግልጥ ነው።

የአጼ ምኒልክ ሥራ ይኸንን ሁሉ ለኢትዮጵያውያን አስወግዶላቸው፣ ከፍተኛ በራስ የመተማመንና ከማንም (ፈረንጅም ጭምር) አላንሰ ባይነትን፣ የልዕልናንና የኩራትን ስሜት እመንፈሳቸው ውስጥ ቀርጿል። ጆን በየሰ የተባለ ጸሐፊ፣ የምሥራቅ አፍሪቃን የአንግሊዝ ግዛቶች ዙሮ ካየ በኋላ፣ ከኢጣልያን ወረራ በፊት ወደአዲስ አበባ ሲደርስ እጅግ የገረመው ነገር ቢኖር፣ ለመጀመሪያ ጊዜ “አንድ አፍሪቃዊ ነጮችን እያዘዘ ቤት ሲያሠራቸው” ማየቴና፣ ኢትዮጵያውያን ፈረንጆችን “ባሮች እያሉ ሲጠሩዋቸው” መስማቴ ነበር ይላል። እንዲሁም ኢጣልያ ሀገሩን ለሁለተኛ ጊዜ ሲትወርር ወደኬንያ የሸሹትን የኢትዮጵያን ሰደተኞች፣ ቅኝ ገዢዎቹ እንግሊዞች፣ በተለመደው በዘር ተፋሰስ ድርድራቸው መሠረት፣ ከዕርክኑ ሥር ከነበሩት ከሌሎቹ አፍሪቃውያን ጋር ቢደረድሯቸው፣ ከፍተኛ ትርምስ ፈጠሩ። እንግሊዞች “ኢትዮጵያውያን” የሚል ሌላ ከሌሎቹ አፍሪቃውያን ከፍ ያለ ዕርክን ሲፈጥሩ ብቻ ነው ሰላምና ሥርዐት የሰፈነው። ማንኛውም ኢትዮጵያዊ ቢያውቅም ባያውቅም በገዛ ራሱ የመተማመንና የመንፈሳዊ ኩራት አለው ብል አልሰሰውም። ይኸም የመንፈስ ልዕልና ስሜት የአጼ ምኒልክ የሥራ ውጤት ነውና ሁሌይ ልመሰገኑ ይገባቸዋል። ኢትዮጵያዊ የሆነ ሁሉ ለሳቸው ተከፍሎ የማይዘለቅ ከፍተኛ ውለታ አለበት።

አጼ ምኒልክ ኔልሶን ማንደላን ይብላሉ እንጂ በብዙ መልክ ግን እንደሰባቸው የታደሉ አልነበሩም። ማንደላ የወረሱት በዘመናዊ መልኩ የተዋቀረ፣ እንደነቱ የጠነከረ፣ በሥልጣኔ የዳበረ፣ በዓለም መንግሥታት የታወቀ፣ ዳሩና ደንበሩ የማይደረር መንግሥት ነው። ምኒልክ ግን ይኸ ዕድል አልገጠማቸውም ብቻ ሳይሆን፣ መልሰው ያዋሁት የኢትዮጵያ መንግሥት ጥንታዊነትና አስደናቂ ታሪክ ቢኖረውም፣ ፈርሶ በመገባት ላይ ያለ ነበር። ለግንባታው አጼ ቴዎድሮስ መሠረቱን ጣሉ። አጼ ዮሐንስ ደግሞ ተመልሶ ከመፍረስ አዳኑት እንጂ ለግንባታው ጊዜና ዕድል ግን አላገኙለትም። እንግዲህ አሁን የሚንኖርባት በዘመናዊ መልኩ የተዋህደችው የኢትዮጵያ ጥንታዊና አኩሪ ታሪኳ እንደተጠበቀ ሁኖ፣ በአብዛኛው የአጼ ምኒልክ እጅ ፍጡር ናት ማለት ይቻላል።

እውነት ነው ኢትዮጵያ በብዙ ረገድ ከደቡብ አፍሪቃ ትለያለች። አንደኛ የቁዳዋ ስፋት፣ የመሬቷ ይዘትና ቅጽ፣ የሕዝቧ ባህልና ዐይነት፣ አንዳንድ ይቀየር እንጂ፣ ከዚህ በላይ እንዳልኩት፣ ከጥንት ዘመን የነበረች ሀገር ናት። እስከስምንተኛ ዘመን ድረስ ባለው ጊዜ ውስጥ፣ በግልጥ የአካላቷ ቀንድ ግዛቶቿ የነበሩት አካባቢዎች አሁን የሉም። መናገሻዋ አክሱም በነበረችበት ወቅት፣ አሁን ጂቡትና ሱማሌ በመባል የሚታወቁት መንግሥታት ከዋና ግዛቶቿ መካከል ነበሩ፤ ዛሬ ራሳቸውን የቻሉ መንግሥታት ሁነዋል። ምናልባት የበሰለ፣ የተራቀቀና አርቆ የሚያስብ መንግሥት ሲኖራቸው፣ አንድ ቀን ወደ ጥንት እናታቸው መመለሳቸው አይቀርም ይሆናል። እንዲሁም መሠረታዊ ግዛቷ የነበረችው የዳራ ምድር ባሕር፣ የቅኝ ገዢዎቿ በሰጧት ስም የሚትጠራው የዛሬዋ ኤርትራ። የድብልቅልቅና የጨለማ ዘመን በሚባለው ከዘጠነኛ እስከዐሥራ ሁለተኛ ዘመን ድረስ በነበረው ጊዜ ውስጥ፣ የመሬቷ ቆዳ ይዘት ሆነ፣ ያስተዳደሩ ሥርዐት በግልጥ አይታወቅም። ይሁንና ከአጼ ዐምደ-ጽዮን እስከግራኝ ወረራ፣ ከዚያም በመጠኑ እስከዘመን መሳፍንት ድረስ የነበረው የግዛቷ መልክና ስፋት ከአሁኑ እንደሚበልጥ፣ የሕዝቧም ዐይነት ለየት እንደሚል ጥርጥር የለም።

ዳግመኛ ከደቡብ አፍሪቃ የሚለያት ዋናው ነገር ቢኖር፣ ኢትዮጵያ የተፈጠረችውና የተገነባችው ባዕዳን በሆኑ በውጭ ሀገር ወራሪዎች ሳይሆን በገዛ ነዋሪዎቿ ትብብርና እጅ ነው። ኔልሶን ማንደላ ሲታገሉ፣ “ነጮች ከሌላው የሰው ዘር በላይ ናቸው፣ እግዚአብሔር ዓለምን የማሠልጠን አላፈነትና አደራ እጫንቃቸው ላይ ስለጣለባቸው፣ ነጭ ያልሆነውን የሰው ዘር በሙሉ አንበርክኮ የመግዛት ግዴታ አለበት” የሚሉው ፍልስፍናና አስተሳሰብ እንደነውር በሚቆጠርበት ዘመን ነው። እንደገና አጼ ምኒልክ ግን በዚህ ረገድ በጣም ይለያሉ። የነጭ የበላይነት ፍልስፍናው በአሳብ ደረጃ በገነነበት ጊዜ ብቻ ሳይሆን፣ በግብር በሰፈነበት፣ በመላው ጥቁርና ነጭ ዘር ባልሆነበት ዓለም ላይ በሰፊው በነገሠበትና፣ ምርኮውም በሆነበት ዘመን ነው ዘመናዊቷን

ኢትዮጵያን ያዋህዷትና ሊገነቧት የበቁ። እንዲያውም የነጭ ዘር ሕዝቡንና ሀገሩን እንደሌለው ዓለም ምርኮው ሊያደርግ ቢቃጣ፣ “የለም ሌላ ጋ ሂደህ ተጀነን እንጂ፣ ኢትዮጵያን ሀገራንና ሕዝቧን እንኳን አትነካብኝም” ብለው፣ ሕዝባቸውን በማስተባበር ከጎናቸው አሰልፈው፣ ነጩ ራሱ በፈጠረው፣ ይተማመንበት በነበረው መሣርያ ድል አድርገውት፣ ልኩን ያስገቡትና፣ የነጭ ዘር እንደሌለው የሰው ዘር መሆኑን፣ ለሱም ለራሱ ሆነ ለሌላውም የዓለም ሕዝብ በሙሉ ያስተማሩት፣ በዓለም ውስጥ የመጀመሪያው መሪ ናቸው። ይኸንንም ከሳቸው በመማር ይሁን አብነታቸውን በመከተል፣ ዘጠኝ ዓመት ቈይተው ጃፓኖች ደግመውታል።

ያዜ ምኒልክ ትልቅነት የነጮችን አምባገነንነትና ጦር ማሸነፍ ብቻ አይደለም። ያገራቸው ሕዝብ ራሱ “የምኒልክ ነገር ይመስለኛል ተረት” እስከሚል ድረስ ባስተዳደር፣ በለጋሥነት፣ ለሀገርና ለሕዝብ በሠሩት ሥራቸው ሆነ፣ ባሳዩት መርህና ፍቅር፣ በኢትዮጵያ ታሪክ ብቻ ሳይሆን፣ በዓለም ታሪክ ውስጥም ወደር የላቸውም። በቅርቡ ልብ-ወለድ ታሪክ እየተፈጠረ፣ ሥራቸውንና ዓላማቸውን በማጣመም፣ ክብራቸውን ስላገደፈ፣ ምንነታቸውንም ስለገደለ፣ ቁሞ ማየቱ ተገቢ አይደለም በማለት ይህችን አጭር ጽሑፍ ለማበርከት ተገደድሁኝ። ቢትንዛዛም ረጋ ብላችሁ በጽሑፍ እንደምታነቧትና እንደምትደስቱባት፣ ዕውቀትም እንደምትቀስሙባት እተማመናለሁ።

በአገራችን “ማን ይንገር የነበረ፣ ማን ያርዳ የቀበረ” የሚባል አባባል አለ። አባባሉ ትክክል ነው። በአካል በቦታው ተገኝቶ በገዛ ዐይኑ አይቶ ከሚነግር ሰው፣ የበለጠ ምስክርና ማስረጃ ሊኖር አይችልም። እኔም በእኔ ምኒልክ ዘመን አልኖርኩም። ግን የታሪክ ተመራማሪ እንደመሆኔ መጠን፣ በጊዜአቸውና ከሞቱም በኋላ እስከቅርብ ጊዜ ድረስ፣ ስለሳቸው በኢትዮጵያና በሌላ አገር ሰዎች የተጻፈውን ሆነ፣ አሳቸውም በሕይወታቸው ዘመን ለአስተዳዳሪዎቻቸውና ለሌሎች የጻፉትን ጽሑፎች በሰፊው አንብቤአቸውአለሁ። በተጨማሪም ሳይጻፍ በአፈ-ታሪክ ስለሳቸው የሚወራወገውን ስምቻለሁ። የታሪክ ምሁር እንደመሆኔ መጠን፣ የተጻፈውን በሙሉ ደገንንም መጥፎውንም በድፍኑ እንደአውነት አድርጎ አልቀበለውም። ጽሑፉ እውነተኝነት አለው ብዬ ከመቀበሌ በፊት፣ የታሪክ ምሁራን ዉስጣዊና ውጫዊ ጎሣሣዎች የሚሉትን ትንትኖች በጽሑፉ ላይ በመጠቀም፣ እውነቱን ከሐሰቱ፣ ድርጊቱን ከምናቡ ማበጠር ይኖርብኛል።

ጎሣሣውም፣ ደራሲው የጻፈበትን ምክንያት፣ ለመጻፍ ስምን ወይንም ማን እንዳነሣሣው፣ ወጪውን ማን እንደሸፈነለት፣ ለጽሑፉ አንባቢ ደግሞ ምን ዐይነት መልእክት ሊያስተላልፍ እንደፈለገ፣ የጽሑፉ ግብ ምን እንደሆነ፣ ድርጊቱ በሚፈጸምበት ጊዜ በአካል ተገኝቶ ወይንም ከሌላ ምንጭ ወስዶ ነው የጻፈው፣ የሚሉትንና እነሱንም የመሳሰሉትን ጥያቄዎች ማንሳት ያስገድደኛል። ጥያቄዎቹም የጽሑፉን እውነተኝነት ለመገንዘብ በጥቂቱም ቢሆን ይረዳሉ። ለምሳሌ ያህል አንድ የኢጣልያን ተወላጅ የሆነ ዘውገኛና የስዊስ ሰው ባዜ ምኒልክ ላይ ቢጻፉ፣ ኢጣልያኑ ለመጽሐፉ ንጉሠ ከሠሩት ሥራዎች መካከል የሚመርጠው የራሱን ዓላማና እምነት የሚያራምደውንና የሚያንጸባርቀውን እንጂ የሚገረረውን አያገሉም። ቢመርጥም ያ ጥሩ ሁኖ የሚታየው ድርጊት ከንጉሠ የሥራ ልማድ ውጭ እንደሆነ አድርጎት ያቀርበው ይሆናል። የዘውገኛው ጣልያን ዝንባሌ ኢትዮጵያ የሚደነቅ ጥንታዊ ታሪክ ቢኖራትም፣ አሁን ያለችው በአረመኔነትና በጨለማ ዓለም ውስጥ ተዘፍቃ ስለሆነ፣ ኢጣልያ የማሠልጠን ግዴታ ስላለባት፣ አገሩን በውድም በግድም መያዝና ማስተዳደር አለባት ነው። ስለዚህም በጽሑፉ የአዜ ምኒልክን ሥራ ሁሉ፣ ደገንንም ጭምር ወደማጥላላት፣ ጭካኔያቸውን ያሳያል የሚለውን ጎን ወደማጥላት ያዘነብላል። ስዊስ ግን ሀገሩ በቅኝ ግዛት ቅርምቻ ፍላጎት ስለሌላት፣ አሳቡ ከመላ ጎደል ቀናናነት ይኖረዋል። ስለዚህም ኢትዮጵያ ከጥቂር አፍሪቃ የተለየች ጥንታዊት የሥልጣኔ አገር መሆኗንና፣ አዜ ምኒልክም በዘመናዊ ሥልጣኔ ከገፉት አገሮች መካከል አንዱ እንዲሆን፣ ሌት ተቀን የሚሠሩ ታታሪ መሪ መሆናቸውን ማሳየት ይሻል። ስለዚህም የንጉሠን አብዛኛውን ሥራቸውን ሲያወድስ፣ መጥፎ ጎን ካላቸው ደግሞ፣ ሌሎችም በሳቸው ሁኔታና በታ የነበሩ መሪዎች የፈጸሙት ተመሳሳይ ፣ እንዲያውም የከፋ ድርጊት መኖሩን ስለሚገነዘቡ፣ አደባብሶት ያልፋል ወይንም አቃልሎት ያቀርባል። በነዚህ ሁለት አወዛጋቢ ጽሑፎች መካከል አበጥሮ እውነቱ የት እንዳለ ማወቅ የታሪክ ባለሙያ ሥራ ነው።

ደጋግማ እንዳዳመጥኹት፣ በየቃሌው [መነጋገርያ=ፓልቶኩ]ና፣ በሌላውም ዘመናዊ መገናኛ፣ በጎጥና በጎሣ ፖሊቲካ የሚመሩት ዓላማቸውና እምነታቸው ዘውገኛነትን ማራመድ ስለሆነ ነው መሰለኝ። ስለአዜ ምኒልክ ጠንካራ ጎን በፍጹም ሊያነሡና በእምነታቸውም ውስጥ ሊያንጸባርቁት አይፈልጉም። ዐወቆ የተኛውን ማንነት እንደማይቻል ሁሉ፣ እነዚህም በይፋ ለተወሰነ ዓላማ የቆሙ እንደመሆናቸው፣ ምንም ዐይነት ማስረጃ ቢቀርብላቸው ስለአዜ ምኒልክ ጥሩነት ሊቀበሉ ዝግጁ አይሆኑም። እንደፈለገ ጥ ማረፊያቸው፣ በየቦታና በየመሸታ ቤቱ ከመሳየቻቸው የሰውነት ወሬና ልበወለድ ታሪክ፣ ካልሆነም በቋንቋም በባህልም ባዕድ የሆኑት ፈረንጆች ለራሳቸው አገር ጥቅምና ለእንጀራቸው ሲሉ የጻፉት ጽሑፎች ናቸው ። እነዚህም የእምነታቸው ባርያ ስለላደረጓቸው፣ ማወናበድም ሥራቸው ሁኗል። እውነትም ነፃ እንዳታወጣቸው ይሸጧቸዋል። አይጠጓትም ማለት ይቻላል። ስለዚህ ይኸንን ጽሑፍ እንዳነበቡ፣ እንደልማዳቸው የጥላቻቸውን ነጎድጓድ፣ የሰድባቸውንና የከሳቸውን ወጪ፣ እንደሚያወነጭፉብኝ አልጠራጠርም። ከዚህ በፊት እንዳየሁት፣ ከሊቁ እስከተራው፣ ሥራቸው ከሌሎች ለይቶ ግለሰቡን በተናጠልና በስውር ማጥቃት እንጂ እንዳይጋለጡ ፈርተው በግሁድ አያደርጉትም።

እዚህ ላይ አንድ ነገር ማንሳት አሻለሁ። በሺ ሁለት መቶ መኻል ላይ በዋሺንግቶንና በአካባቢዋ ለሚኖሩ ኢትዮጵያውያን ዜና በሚያሠራጭ ኢትዮጵያዊነት በተባለ ሬድዮ ጣቢያ ላይ በተከታታይ ስለኢትዮጵያ ወቅታዊ ሁኔታዎች ሰፋፊ ቃለ-መጠይቆች እሰጥ ነበር። ስለአሮሞ ኅብረተ-ሰብ እውነተኛውንታሪክ ብገልጽ፣ ቁሽታቸው ያረረባቸው ዐዋቂ ነን የሚሉ ጥቂት አሮሞን እንወክላለን ባዮች ስድስት ግለሰቦች፣ የተናገሩትን እጅግ በጣም አፋልሰውና አከላልሰው በማጣመም ጽፈው ለሁሉም አለቆቹ በተዋረድ¹ ላኩ። ከነዚህም አንዱ ሊቅ አሰፋ ጀሊታ ሲሆኑ፣ ስለአሮሞ አንድ የምርምር

¹. ግለሰቦቹ በቴነሲ ዩኒቨርሲቲ በኅብረተ-ሰብ ጥናት ክፍል ውስጥ መምህር ሊቅ አሰፋ ጀሊታ፣ ስሟን እንኳን በትክክል መጻፍ የማትችል አድራሻዋም ምንኔቷም ያልታወቀ ሊቅ አሰናቆች ነጋሳ (የእጁ ፊርማ ግን ያንድ በጆርጃ እስቴት ዩኒቨርሲቲ ውስጥ የሚያስተምር በደምብ የማውቀው የታሪክ ሊቅ ይመስላል)፣ እንዲሁም ሙያቸውና አድራሻቸው ያልታወቀ አቶ በቀለ ቶሎሣና አቶ አበራ ተፈራ፣ የዋሺንግቶን የአሮሞ አርዳታ ድርጅት ሊቀ-መንበር ንጉሤ ቢራቱና፣ ከኮሎምቡስ አሃዮ የአሮሞ አርዳታ ማኅበር ሠራተኛ አቶ ጉሎማ ባልቻ ነበሩ።

². እንዲሁም በተጨማሪ ለሲኦኒዲድ ለኮንግረስ ለሌሎችም እንደነየተባበሩት መንግሥታት የመሰሉ የዓለም ዐቀፍ ድርጅቶች ፊደላዊ ጣቢያውን ሲከሱ ልከዋል።

መጽሐፍ³ የጻፉ ምሁር ናቸው። ጽሑፉም ባንድ በኢትዮጵያ ታሪክ በጣም በታወቀ እንግሊዘኛ ምሁር ታይቶ፣ “ይኸ መጽሐፍ ለቁሻሻ መጣ፣ ቅርጫቴ ካልሆነ በስተቀር ሌላ ምንም ዓይነት ጥቅም የለውም” ሲል አቃቂር የጻፈበት ነው። የኔም ግንዛቤ ከዚህ ይከፋል እንጂ አይሻልም።

ዋና ቁም ነገር፣ እነዚህ ሊቅ አሰፋ ጀለታን የመሰሉት፣ ኢትዮጵያ አገራቸው ብዙውን ጊዜ የሚበላ አጥቶ ጦሙን ከሚያድር ከተራ ድኻ ግብር በተገኘው ሀብት፣ በነፃ አስተምራቸው ለወጣና ለማዕርግ ካበቃቸው ወዲያ፣ በየቦታው እየዘፈኑ፣ በቅኝ ገዢዎች ኢትዮጵያ እንደሚሰጡ አፍራቃ ጥቅርቶች መብታችንን ተነፍገን በጭቆና እንኖራለን እያሉ መስበካቸው ብቻ ሳይሆን፣ ብልሹ አቋማቸውን መቋቋም ሲያቅታቸው የማይታወቅ ውሸት ፈጥረው አቻቸውን ከሥራ እንዲባረሩ ዘመቻ እስከማካሄድ ድረስ መዘቀጣቸው ነው። በቅርብ ጊዜም በዶፕሎሊ ፊደሎ በስጠሁት ቃለ-መጠይቅ ተባብሮተው፣ ጥቂቶች እሜይሌን ከየት እንዳገኙት አላውቅም፣ የአቋሜን ስሕተት ሊያስረዱኝ ጽፈውልኝ ነበር። በጣም የገረመኝ ነገር ቢኖር፣ ሙያቸውና ዕውቀታቸው በምንም መልኩ ከታሪክ ትምህርት የማይገናኝ ሁኖ ሳለ፣ በታሪክ ውስጥ ገብተው ሊፈተፍቱና ሊያስተምሩኝ ይሞክራሉ። ወይ ጉድ አልሁኝ፣ ላምነው ስላልቻልኩ። ለነዚህ ዓይነቱ ታሪክ ማለት ማንም አፈ-ጮሌ ገብቶ የሚፈተፍትበት የጥናት ዘርፍ ይመስላቸዋል። ይኸንን ዓይነት ከብረ-ቢስነት በኤርትራውያን ምሁራን ዘንድ አስቀድመን ስላየንና ስለለመድነው፣ ብዙዎቻችን እንገረምም ይሆናል። ግን ታሪክ ሲደገም እያዩ ዝም ማለት አላፈነትን መርሳት ነውና እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ ተቃውሞውን በግልም በወልም በሥራ የማሳየት ግዴታ ያለበት ይመስለኛል። እንዳልኩት ይኸ ጽሑፍ ከነዚህ አንጃ ግራንጃ ከሚዘዙ ብዙ ውርጅብኝ እንደሚያመጣብኝ ርግጠኛ ብሆንም፣ እነርሱን ፈርቶ ወይንም ለማስደሰት ተብሎ በእውነት የተመሠረተ ሐቅን ላገር ሕዝብ ከማስተማርና ከማሳወቅ ወደኋላ ማለት የተጣለብንን አላፈነትን መርሳት ስለሆነ፣ ምንም ጊዜ ወደኋላ ማፈገፈግ አይገባም።

ወደዋናው አርእስቱ ከመመለሱ በፊት አንድ ነጥብ ላንህ። ይኸውም በጎብረ ብሔር የቆሙትን ይመለከታል። እነዚህ አፄ ምኒልክን በተመለከተ፣ በአቋማቸው እንደገጠኞቹና እንደመንደርተኞቹ አክራሪዎች ባይሆኑም፣ ብዙውን ጊዜ የገንዘብ ደካማውን ጎን ማየትና መቀበል ያዳግታቸዋል። አፄ ምኒልክ፣ ምንም እንኳ ወደር የሌላቸው ታላቅ መሪ ቢሆኑም፣ ሰው ናቸውና፣ ሰው መሆናቸው አንዳንዴ በፍጹም እስከመረሳት ስለሚደርስ መጠንቀቅ አስፈላጊ ነው። እውነት ከሁለት ጽንፈኞች ጎን ኑሮ አያውቅም። ሁሌዬ በመኻል ላይ መሆኑን አንርሳ።

ጽሑፍ በታቻለው መጠን አፄ ምኒልክ ማን እንደሆኑ፣ የኢትዮጵያን አንድነት መልሰው እንዴት እንዳሳደሱ፣ ከዚያም አገራቷን እንዴት እንዳስተዳደሩ ባጭሩ ሊገልጥ ይሞክራል። ለመሆኑ አፄ ምኒልክ ማናቸው ከሚል ጥያቄ ልጀምርና ከዚያ ወደሌላው አርእስት በረድፍ በረድፍ ልሂድ። ከመጀመሪያ በፊት ግን አንድ ነገር አጥብቄ ላሳስብ። ለሱም ጄነራል ጂግማ ኬሎ ካሉት ከፍተኛ ትምህርት ካዘለ ግግር ልነህ።

ጄነራል ጂግማ ኬሎን ታወቋቸው እንደሆነ አላውቅም፤ ግን ጄነራሉ ገና በዐሥራ አምስት ዕድሜያቸው አካባቢ፣ ኢጣልያን ሀገራችንን ከወረረ በኋላ፣ ሽማግሌና ሕፃን ሳይለይ ሲገድል፣ ያገሩን ሀብት ሲዘርፍ፣ ሚስት ሲደፍር፣ ያልተከለውን ዛፍ ለገበያው ሲቆርጥ፣ ያላሳደገውን ፈረስ ቀምቶ ሲጋልብ፣ ያላቀናወን መሬት ከሕዝብ ዘርፎ ከባሕርማዶ ላመጣው ወገኑ ሲሰጥ፣ ቤቶችንና ቅዳሳት ስፍራዎችን ሲያቃጥልና ሲያረከስ አይተው፣ ወንድሞቻቸውንና እጎቶቻቸውን አስከትለው፣ ሊዋጉ ጫካ የገቡና፣ ኋላም በዚህ አፍላ ዕድሜያቸው፣ የሦስት ሺ ዓመት መቶ አርበኞች መሪ የነበሩ፣ በብዙ ጎራ በመዋላቸው “የባጋው መብረቅ” የሚል ስያሜ የተሰጣቸው፣ ነፃነት ከመጣ በኋላም ለጄነራልነት ማዕርግ የበቁ መሪ ነበሩ። የአሮሞ ብሔረ-ሰብ እንደመሆናቸው፣ የልጅነታቸው ትልቁ ሕልማቸው፣ መላልሰው እልፍ ጊዜ ስለሰሙት፣ ሺ ግዳይ እንደጣሉት እንደቅድመ አያታቸው ጎዳና ነፃ፣ ብዙ ሰው በመግደል ጀግና መሆን ነበር። ታዲያ ይኸንን የሰማ አንድ ጋዜጠኛ ጄነራል ጂግማን፣ “ልጅ ሳለህ ሕልምህ ለምን እንደቀድሞ አያትህ ሰው በመግደል ብቻ ተወሰነ” ብሎ ቢጠይቃቸው፣ ጂግማ በጣም ሳቁና፣ “አየህ ጎብዝ፣ በዚያን ጊዜ ከሽማግሌዎቹና ከሞግዚቱ እስማ የነበረው የቅድመ-አያቱን ታሪክና ጦርነቱን ብቻ ነው። ሌላው ቀርቶ ከአረኛ ጋር እንኳ አልገናኝም ነበር። በቀበሮ ጉድጓድ ሁነህ ግህ ነባሪ ይታይሃለን። አይታይህም። ስለዚህ እንዳሁሱ ልጆች ሕዝም፣ መሐንዲስ፣ ፓይለት፣ ሳይንቲስት ... ለመሆን ላሰብ አልቻልኩም። ምክንያቱ ደግሞ በኔ ዘመን ይኸ አልነበረም። እንደማንኛውም ልጅ ሕልማና ምኞቱ ከምስማውና ከማየው የወጣ አይደለም” ብለው መለሱ። በጣም ጥሩ መልስ።

ጂግማ እንዳሉት ሰው የቀዬው ፍጡር ነው። አሳቡም ሆነ ምኞቱ የሚቀረፀውና የሚያንፀባርቀው በአካባቢውና በጊዜው ካለው፣ ካየው፣ ከሰማው ነው። ያንድ መሪም ሆነ ሥራው መፈረጅ ያለበት እሱ በነበረበት ጊዜና ወቅት አንፃር እንጂ ለምን በኔ ጊዜ እንደሚሠራና እንደሚታሰብ አልሠራም ወይንም አላሰበም ማለት አይቻልም። ለምሳሌ በብዙ አውሮጳውያን ዘንድ ከወደአንድ መቶ ተኩል ዓመታት በፊት፣ ሕፃናት በከፉ ዐይን ይታዩ ስለነበር፣ አለምንም ጥያቄ በተለያየ መልክ መግደሉ የተለመደና ከፍተኛ ተቀባይነትም ያለው ነበር። የኛ ሥራ አሁን እንደጭካኔ የሚታየውን እንደዚህ ዓይነቱ ድርጊት መኖሩን፣ ለምን ስያደርጉ እንደነበር ማወቅና በታሪክ ሂደት በጊዜያችን የመጣውን መሻሻል ተገንዝቦን በዚያው ላይ ይበልጥ እንዲሻሻል መገንባት እንጂ ማውገዝ ዋጋ አይኖረውም። ሰንቱንስ አውግዘን እንዘልቃለን። ማውገዝ ብቻ ከሆነ ማንኛውም የሰው ዘር የመኖር መብት የለውም፤ ከነአካቴው ማለቅ አለበት። እያንዳንዱ ጎብረተ-ሰብ በታሪክ የፈጸመው ግፍ ተጽፎም ተነግሮም አያልቅም። የራስን ጎብረተ-ሰብ ዐመፀ እያስተሠረደ፣ የሌላውን ማጋነን ግን ፍርድ-ገምድልነትም ግብዝነትም ነው። ልክ በወንጌል ውስጥ የራሳቸውን ጉድ ሳያውቁ፣ ኢየሱስ አመንዘራይቱን ሴት በድንጋይ እንድትወገር እንደጠየቁት ምሁራንና ፈሪሳውያን እንደማለት ነው። ይሁንና ዘመን በዘመን እየተተካ ሲሄድ፣ የሰው ልጅ ገጠመኝ እየሰፋ፣ የፈጠራውም ችሎታ እየረቀቀ፣ የራሱም ሆነ የጎብረተ-ሰቡ ባሕርይና አስተሳሰብ እየተሻሻለ ይሄዳል፤ እየሄደም ነው። ከአውሬነት ወደሰብአዊነት፣ ከግፍ ወደፍትሕ ወዳድነት ያመራል።

ይሁንና ብዙውን ጊዜ መሻሻሉን ያመጡት፣ በቀዬውና በጊዜው አስተሳሰብና ልምድ ሳይገደቡ፣ አሻግረው ማየት የቻሉ በቀጥራቸው ጭብጥ የማይሞሉ ሰዎች ናቸው። ፈረንጆች እነዚህን “enlightened” ይሏቸዋል። በአማርኛ ቋንቋችን “ከሣቲ” እንበለው። ሰው በአካባቢው ባህልና ልማድ ስለተዘፈቀ

³ . የመጽሐፉ አርእስት Asafa Jalata, *Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse: The Search For Freedom and Democracy*, Red Sea Press, 1998 ነው።
⁴ . ለሊቅ አሰፋ ጀለታ መልስ፣ በጠባቂ ደብዳቤ ለዩኒቨርሲቲው ተጽፎ፣ ፕረዚደንቱ ተገቢውን እርምጃ እንወስዳለን ብለው መልሰዋል።

ማየት ያልቻለውን፣ ግን የተሻለ ኑሮና አስተሳሰብ እንዲያይ የሰውን አንጎል፣ አእምሮ የሚያበራ እንደማለት ነው። ባጭሩ፣ አንድ ሰው ወይም ሕዝብ ከተዘጋጠ የባህሪና የአሳብ ዋሻ ውጭ፣ ሰፊ ዓለም እንዳለ እንዲገነዘብ አላላ ሜዳውን የሚገልጥለት፣ የሚያሳይለት እንደዚህ ዐይነቱ ከሆነ ነው።

አፄ ምኒልክም የቀዳሚው ውጤት ቢሆኑም፣ ያሳለፉት ሕይወትና በየጊዜው ያጋጠሟቸው ሁኔታዎች አድማሳቸውን አስፍቶ፣ ከወዲህ ባሻገር ያለውን እውነት አይተው፣ ለሌላውም እንዲከሥቱ አብቅቷቸዋል። የኢትዮጵያን አንድነት ለማሳደስና፣ ለዘመናዊ ሥልጣኔ መሠረት ለመጣል፣ በዘመኑ ከነበሩት ታላላቅ ሰዎች ማንም እንደአፄ ምኒልክ የተሟላ ስጦታ የተሰጠውም ሆነ፣ ያለው መሪ አልነበረም ብል ስሕተት አይሆንም።

አፄ ምኒልክ ባባታቸው የንጉሥ ልጅ ቢሆኑም መርሳት የማይገባን አንድ ሐቅ አለ። እናታቸው ገረድ ናት። ምናልባትም በጦርነት ተማርካ እንደጊዜው ልማድና ባህል ካንዱ የደቡብ ብሔረ-ሰብ በባርነት የመጣች ነበረች። ስማቸውም ቢሆን፣ ንጉሡ በተወለዱ ጊዜ፣ አያታቸው የመልካቸውን አለማማር፣ ዐይነ ፈጣጣ፣ ጥርስ ገጣጣ መሆናቸውን በመገንዘብ፣ “ምን ይልህ ሸቆ፣ ምን ይልህ ሸቆ!” ሲሉ በማፌዝና በመገረም ያወጡት ነው እንጂ፣ የኋላ ኋላ ትንቢትና ሕልም የሰፈነበት የኢትዮጵያ ዓለም፣ በትግርት በማሳብብ አሳምሮት፣ ከመጀመሪያው የኢትዮጵያ ንጉሥ ጋር ካያያዘው ከቀዳማዊ “ምኒልክ” ጋር ግንኙነት የለውም። የሚገርመው ደግሞ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ዘውድ ሲጭኑ ስማቸውን ሳይቀይሩ የነገሡ የመጀመሪያው ንጉሠ-ነገሥት ሳይሆኑ አይቀሩም።

ይሁንና በአፄ ቴዎድሮስ ተማርከው አስከተወሰዱበት ጊዜ ድረስ፣ ያደጉት ከቤተ-መንግሥት ተባርረው ርቀው በመኖር፣ በናታቸው ሞግዚትነት በሌላ ሀገር ከአሮሞኛ ተናጋሪ ልጆች ጋር እየተጨጨሁ ነበር እንጂ፣ በድሎትና በቅንጦት በቤተ-መንግሥት ውስጥ አልነበረም። አባታቸውም ቢሆን ያገቡት ሌላ ሚስት ናት። የምኒልክን አባትነት የተቀበሉትም፣ ወደው ሳይሆን፣ በናታቸው በተጠራው ስብሰባ ላይ ተገድደው ነው ይባላል። ታዲያ አፄ ምኒልክ የመንግሥትን ሥርዐት የተማሩት፣ እንደገዛ ልጃቸው በታላቅ ጥንቃቄ ተንከባክበው ባሳደጓቸው ባፄ ቴዎድሮስ ሥር ሁነው ነው። ካፄ ቴዎድሮስ ጋር መኖሩ፣ የሰሜኑን ባህልና አስተሳሰብ በቅርቡ ሁነው የመቅሰምና የማግሥት ዕድል ሰጥቷቸዋል። ኢትዮጵያንም ለብዙ ዘመናት ሰላምና ዕረፍት ነፍገውቀት ከሚያተራምሷት ባላባቶችና መሳፍንት እጅ፣ አንድነቷን መልሶ የመገንባትንም ፍቅር ከሳቸው የቀሰሙ ይመስላል። ከተራ ሴት ተወልደው ከተራው ሕዝብ መኻል ማደጋቸው ደግሞ፣ የዚህን መደብ ጎበኒተ-ሰብ ችግሩንና በደሉን፣ ምኞቱንና ሕልሙን በቅርቡ ሁነው እንዲያዩ ረድቷቸዋል ብዬ አምናለሁ። እንደረዳቸውም ቀጥሎን እንደምናየው ሥራቸው ራሱ ይመስከራል።

ይኸ ሁሉ የሚያመለክተን አፄ ምኒልክ በግል ኑሯቸውና፣ በትውልዳቸው ዝርያ፣ ሕይወታቸውን የቀረጸውን የደቡብንና የሰሜኑን፣ የገዢውንና የተራውን ሕዝብ ባሕርይ ከመላ ጎደል ያንጸባርቃሉ ማለት ነው። ከዚያም አልፎ ተርፎ፣ የመጨረሻ ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱ ከአሮሞ አባት ከጎጃሜ እናት ናቸው። ወላጆቹ አፋቸውን የከፈቱት የአካባቢው ሰው በሚናገረው ቋንቋ ሁኖ፣ ለነገሩ አማርኛና አሮሞኛ ይባል እንጂ፣ በየደማቸው ውስጥ ያለው ግን የብዙ የኢትዮጵያ ብሔረ-ሰብ ቅልቅል ነው። የምኒልክ አባቶቻቸው ራሳቸው የአካባቢው ሕዝብ ዲቃላ ናቸው። እቴጌ ጣይቱ ባባታቸው የየጁ አሮሞ ልጅ ቢሆኑም፣ በታሪክ ከጠቅላላው የኢትዮጵያ ሴቶች የሚለዩበት አንድ ነገር አለ። ግዕዝ ያወቃሉ፣ ቅኔ ይቀኛሉ፣ በገና ይጫወታሉ፣ የውጭን ዓለም ፖለቲካ አፍተልትለው ያወቃሉ። ቅኔአቸውን በተመለከተ ባላቸው በሞቱ ጊዜ፣ ሲያለቅሱ፡

“ነጋሪት ማስመታት፣ እምቢልታ ማስነፋት ነበር ሥራችን፤ ሰው መሆን አይቀርም ደረሰ ጊዜያችን።” ብለው የገጠሙት፣ የግጥም ዕውቀታቸው በጣም የዳበረ መሆኑን ብቻ ሳይሆን፣ እሳቸው ራሳቸው የኢትዮጵያ ሕዝብ ምን ያህል በባህል፣ በቋንቋ፣ በሃይማኖትና በትውልድ እንደተዋህደና እንደተሳሰረ የሚመስክሩ ብሩህና ሕያው ምሳሌ መሆናቸውን ያሳያል።

እንግዲህ በየዘመኑ መገናኛ መሣርያ ሁሉን ነገር አንዱ አፋን በከፈተው “ብሔረ-ሰብ” በሚሉት የቋንቋ መነጽር ብቻ ለሚያዩት፣ ዘመናዊቷን ኢትዮጵያን ያዋህዷትና፣ ነፃነቷን ሳትነፈግ እንዲታድግ፣ ሕይወታቸውን እስከመሠዋት ድረስ በአድዋ ላይ የመሯትና የታገሉላት ባልና ሚስት፣ በየትኛውም ብሔረ-ሰብ ሥር አይጠቃለሉም። የሚያገናኛቸው ኢትዮጵያዊነትና የኢትዮጵያውያን ቋንቋ ማለትም አማርኛ ብቻ ነው። እንደሁላችን መለዩአቸው ጥቅርነትና ዲቃላነት ነው። በመልካቸው ጥቅር፤ በዘራቸው ቅያይጥ ነበሩ ማለት ይቻላል።

በሌላ መልኩ የአፄ ምኒልክና የእቴጌ ጣይቱ ጋብቻ በሰማይ የተደረገ ነው ለማለት እንገደላለን። ሁለቱም በሁለት፣ በትምህርት፣ በባሕርይም የተለዩና ያልተመጣጠኑ ግለሰቦች ቢሆኑም፣ አንዱ የጎደልውን ሌላው ያሟላው ነበር ብቻ ሳይሆን፣ በደማቸውና በዘር ሐረጋቸው፣ ከመላ ጎደል ከመላው የኢትዮጵያ ብሔረ-ሰብ ጋር የተሳሰሩም ነበሩ። አፄ ምኒልክም አገሪቷን የመሩትና ያስተዳደሩት እንደአባትና እንደአናት በመንከባከብ በፍቅርና በብልሃት እንጂ እንደጥንቱዎቹም ሆነ እንደቀደሟቸው ሁለቱ ነገሥታት (አፄ ቴዎድሮስና አፄ ዮሐንስ) በጎደልና በማስፈራራት አልነበረም። በጎናቸው የእቴጌ ጣይቱ ዐይነት ብቁና ቻይ ዳደኛ ባይኖሩ፣ የሥራቸው ውጤት የተለየ እንደሚሆን ጥርጥር የለኝም። የኢትዮጵያን ውህደት የወጠኑት ዳግማዊ አፄ ቴዎድሮስ፣ በቀብሯ ጊዜ “እስኪ ጠይቁልኝ ርቃ ሳትሄድ፤ እቴጌ ተዋባች ሚስትናት [= ሚስት፣ እናት] ገረድ፣ ብለው ያለቀሱላት ብልህ፣ ጀግናና ውድ ሚስታቸው በሞት ከተለዩአቸው በኋላ፣ ይበልጥ እንዲጨክኑ አድርጓቸዋል” ይባላል። ታዲያ እቴጌይቱ ቢኖሩ ያ ሁሉ ያዋሐዱት ሰፋፊ አገሮች ከድተውአቸው፣ በመጨረሻ ላይ ጭብጥ የማትሞላ የመቅደላ ተራራ ንጉሥ ብቻ ሁነው ባልቀሩም ነበር ይሆናል። እዚህ ላይ መነሣት ያለበት ነገር ቢኖር፣ የኢትዮጵያን የአንድነት ሥራ የወጠነው የቋራው ካሣ ጎይሉ (ዳግማዊ አፄ ቴዎድሮስ) ሆነ፣ አንድነቱን ግብ ያስመታው የሸዋው ምኒልክ ጎይሉ መለኮት፣ የትዳርና የሥልጣን ጓደኞቻቸው የየጁ ሴቶች ነበሩ።

ከዚህ ጠቅላላ ገለጻ ተነሥተን፣ አፄ ምኒልክ ያዋህዱትን አገር በምን መልክ አስተዳደሩ ወደሚል ሐተታ ገብተን፣ ባጭሩ እንመልከትና ከዚያም ቀጥሎን ባላጋራዎቻቸው ወደሚሰነዘሩባቸው ወዳንዳንድ ነጥቦች እንለፍ። አፄ ምኒልክ በጦር ጎይልም ሆነ፣ “ሕዝብ በከንቱ እንዳያልቅ፣ ሀገር እንዳይጠፋ በሰላም ግብር” የሚለውን ጥሪያቸውን ተቀብለው በፍቅር በተዋህዱት አገሮች፣ የዘረጉት አስተዳደራቸው መዋቅር ሁለት የተጠማመሩ ግቦችን ያካተተ ነበር ማለት ይቻላል። አንደኛው ሕዝብን በግድ ሳይሆን በፍቅርና በዘዴ መግዛት ሲሆን፣ ለዚህም በሕዝቡ ዘንድ እሱ የለመደውና የሚያውቀው ያገሩ ባላባት ተቀባይነት ይኖረዋል ብለው ስላመኑበት፣ የተማረከውን ገዢ መልሰው በቦታው ይሸሙ ነበር። ካልሆነም ልጁን ወይም ሕዝቡ ተሰብስቦ የመረጠውን ያስቀምጡ ነበር። መዋጋትንም ይመርጡት የነበረው ባላባቱ፣ በሰላም ግብር ብለው አስቀድመው ደጋግመው ለላኩት ጥሪ፣ አሻፈረኝ

ሲላቸውና፣ ሌላ አማራጭ ሲያጡ ብቻ ነበር። ሁለተኛው ዓላማ፣ ከዚህ በላይ እንደገለጽነው፣ ዘመኑ አውሮጳውያን፣ ነጭ ያልሆነውን ዓለም የሚቀራመቱበት ወቅት ስለነበር፣ ቅኝ ገዢዎቹ አገሩን ለመያዝ ልባቸው እንዳይዳዳ በግዙፉ በይፋ ማስታወቅ ስለሆነ፣ እነዚህ አገሩ በአፄ ምኒልክ ሥር እንዳለፍ፣ ቢዳፈሩም ጦርነቱ በቀጥታ ከሰባቸው ጋር መሆኑን እንዲረዱ፣ ከማዕከላዊ መንግሥት የተሾመ የታጠቀ የጥበቃ ኃይል በያገሩ ማስቀመጥ ነበር። የውስጡ አስተዳደር ሙሉ በሙሉ በባላባቱ እጅ ስለሆነ፣ ሕዝብ ካልተበደለ በስተቀር፣ የጥበቃው ክፍል ባስተዳደሩ ጣልቃ አይገባም ነበር።

በዚህ መልክ የተዋቀረው አስተዳደር ራሱን የቻለ እንዲሆን ሲባል፣ እያንዳንዱ ባላባት ዓመታዊ ግብር ይከፍላል። ከዚህም ግብር፣ የጥበቃው ክፍል ለራሱ የሚሰቃውን ቀንሶ፣ የቀረውን ለመንግሥት ግምጃ ቤት ያስተላልፈዋል። ሁኖም ግብር የተጣለበት የደቡብ ሕዝብ ከወህደቱ በፊት፣ ራሳቸውን በቻሉ በጥቃቅን የባላባቶች መንግሥታት ቢጤ ሥር ስለነበር፣ እንደሰሜኑ ሕዝብ ለማዕከላዊ መንግሥት ለብዙ ዘመናት ግብር አያውቅም። ስለዚህም ትውፊቱ በሌለበት አካባቢ ግብር በመጣሉ፣ እንደግፍ ተቁጥሮ በመተቸት፣ ያፄ ምኒልክን ሥራ በቅኝ-ገዢነት እስከመተርጎም አድርጎል። እንዲህ ዐይነቱ አቃቂ መሠረተ ቢስ ከመሆን አልፎ፣ በታሪክም ቢሆን በምንም መልኩ የማይደገፍ ነው። እንግዲህ “ግብርና ሞት ሁለት አይቀሬ የመኖር ዕዳ ናቸው” እንደሚሉ ሁሉ፣ አፄ ምኒልክ በግዛታቸው ሰላም ለማስፈር፣ ጸጥታ ለማስከበር፣ የሚወጣውን ወጪ ለመሸፈን፣ እንደማንኛውም መንግሥት ግብር የማያስከፍሉበት ምክንያት የለም። ይልቅስ ግብር፣ ጊዜውንና የሕዝቡን አኗኗርና ችሎታ ያገናዘበ በመሆኑ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ምን ያኽል አስተዋይና፣ የአገራቸውንና የሕዝባቸውን የዘለቀታ ጥቅም በደምብ የተረዱ መሆናቸውን ፍርጥ አድርጎ ያመለክታል።

ግብር በጠቅላላ ከሕዝቡ ዐቅም ጋር የተመጣጠነ ሁኖ፣ የክልሉን አስተዳደር ወጪ ችሎ፣ ቀሪው ለመንግሥት ግምጃ-ቤት ገቢ ያደርግ ነበር። ይኸም ኢትዮጵያ ከውጭ አገር መንግሥታትና ከዓለም-አቀፍ አበዳሪ ድርጅቶች ገንዘብ ሳትበደር፣ ባላት ገቢዋ ብቻ ተቁጥቶ እጅግ በጣም ሰፊ አገር ለማስተዳደርና፣ አንዳንድ የልማት ሥራ ለማካሄድ አበቅቷታል። አለመበደሯ ለአብዛኞቹ የእስያና የአፍሪቃ ሀገሮች ከደረሰባቸው መጥፎ ዕጣ(በተለይም ግብፅን የገጠማት ዐይነት)፣ ማለትም አበዳሪዎቹ ከሳራቸውን ለመሸፈን በሚል ሽፋን አገራን በዋስትና ከመያዝ አድርጋታል። አካባቢው የታወቀ የተፈጥሮ ምርት ከሌለው፣ በሰሜኑ ክፍል እንደተለመደውና ከጥንት ይሠራ እንደነበረው፣ መሬቱ ተሸንሸኖ በተወሰነ ሰው ቀጥሮ ይደለደልና በሰው ልክ ግብር ይጣልባታል። በተራ ቋንቋ ገባር የሚባል ቃል ከዚህ የመነጨ ነው። ትርጉሙም “ግብር የሚከፍል” ማለት ነው።

ባህሉንና አሠራሩን ባልተረዱትና፣ ከአገራቸውና ከራሳቸው ጥቅም አንጻር በሚያዩት የፈረንጅ ጸሓፊዎች ላይ በመመርኮዝና ከታሪክ ሂደት ጋር ካለማገናዘብ የተነሳ፣ ገባር መጥፎ ትርጉም ተስጥቶት ይገኛል። ይባስ ብሎ፣ ከፀጥታ ጥበቃው ክፍል በማያያዝ “የነፍጠኛ ሥርዐት” ብለው የሚጠሩትም አሉ። ታሪክ ማጣመም ካልተፈለገ በስተቀር ትርጉሙ እውነቱን አያንፀባርቅም። ከጊዜው የአገሩ ምጣኔ ሀብትና የሕዝቡ ዕድገት ደረጃ፣ እንዲሁም ከዓለም ዐቀፍ ሁኔታና የመንግሥታት ኃይል አሰላለፍ አንጻር ሲታይ፣ ምንም ብንል፣ ያኔ ከገባር የተሻለ አማራጭ ከሆኑ አልነበረም። ቢኖር ኖሮ፣ አፄ ምኒልክ በደስታ እንደሚቀበሉት በምንም አልጠራጠርም። ለዚህም ያኔ በመጠኑ በሥልጣኔ ደረጃ ከሌላው ክፍል አገር ሻል ብላ ለሚትገኘው ለድሬዳዋ ከተማ በጅጅ ሠኔ ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አስተዳደርዋ እንደሌለው አካባቢ በባላባት መሆኑ ቀርቶ በመማከርት፣ ማለትም በሥራ አስኪያጅ ቡድን እንዲትተዳደር ብለው ያወጡት ሕግ እንደማስረጃ ሊጠቀስ ይችላል። እንደዚሁም የወላይታ ባላባቶች በተራው ሕዝብ ላይ በደል ቢያበዙ፣ ሽረዋቸው ከጥብቅ ማስጠንቀቂያ ጋር በ፪ ሠኔ ፲፱፻ ዓ.ም. ያቋቋሙት የሹማምንቶች መማከርትም ሌላ ምሳሌ ነው።

የገባር ሥራት ባሕርይ በሰሜንም በደቡብም አንድ ዐይነት ሁኖ ሳለ፣ በካይኖው ዘመን ላይ በደቡብ ሥርዐት ሰፊ ለውጥ ስላሳየ፣ ልዩነቱ በአካባቢው የተከናወኑ የሥራዎች ውጤት እንጂ ከመንግሥት የታወጀ አዋጅ ወይም የተወሰደ እርምጃ ያመጣው ፍሬ አልነበረም። የሰሜኑ ክፍል በባላባቶች በመጠጥብጡ ምንም ዐይነት የልማት ሥራ ሳይካሄድበት በቁመናው ሲቀር፣ በደቡብ የዘመናዊ እርሻ ተዘርግቶ ሲያበቃ፣ ያመጣው ሀብትና ድሎት ባላባቱንም ሆነ የማእከላዊ መንግሥት ሹምትን ስለተፈታተነ፣ ሁለቱ አንዳንዴ በመተባበር፣ አንዳንዴ ደግሞ በተናጠል ተራ ሕዝቡን እያበባሉ ሆነ እያዋከቡ፣ ወይም ኃይል በመጠቀም መሬቱን እስከመንጠቅና ጥሎላቸው እስከሚሄድ አድርጎታል። ለምሳሌ አሩሲዎች ለከብታቸው ግጦሽ እስከሚያጡ ድረስ መሬታቸውን አጥተዉት ነበር። አፄ ምኒልክና ተከታዮቻቸው ጊዜውና ዐቅማቸው በፈቀደላቸው መጠን ከሕዝቡ ጎን ሁነው አንዳንዴ በአዋጅ፣ ሌላ ጊዜ ደግሞ ባለሥልጣናቸውን ሽረው ሌላ በመተካት ሳይታክቱ እንደተዋጉ ሰፊ ማስረጃዎች አሉ። የወለጋው ደጃዝማች ጆቴ በተደጋጋሚ የመንግሥት ገንዘብ ስረቀ ሲባል ዝም ያሉት አፄ ምኒልክ፣ ድሃውን አላግብብ ዘረፈ፣ ያልሆነ ቅጣት ቀጣ ሲባል ግን ምንም ሊታገሙት አልቻሉም። በሸዋም በአሩሲም አሮሞች ከመሬታቸው መነቀሳቸውን እንደሰሙ በአዋጅ ተመልሰው እንዲተከሉ አድርገዋቸዋል።

ይሁንና ሕግ ቢወጣም፣ ባለሥልጣኑ ተሸሮ በሌላ ቢተካም፣ ያገሩ አባባል “ሲሾም ያልበላ፣ ሲሻር ይቆጩዋል” ነበርና እምብዛም ንጉሠ-ነገሥቱ እንደተመኙት አልቀናላቸውም። እንኳን ያኔ በዘመናዊ ሥልጣኔ ገና መዳዳት በመጀመር ያለች ኢትዮጵያን የመሰለ አገር ይቅርና፣ በዛሬይቱ በሥልጣኔ ከዓለም ሁሉ በመጠቀሻ አሜሪቃ እንኳን ሕግን ማስፈጸም ምን ያህል አስቸጋሪ እንደሆነ ብዙዎቻችን እናውቀዋለን። አፄ ምኒልክም ምንም እንኳ ለድሃ እጅግ ቢቆረቆሩና በአዋጅም ሆነ፣ ታማኝ ገዢ በመሾም የተሻለ አስተዳደር ሊያመጡ ቢሞክሩ፣ ጊዜውና የባለሥልጣናቸው ወደኋላ-ቀር አስተሳሰብ አልተባበረላቸውም። ስለዚህም እሳቸውንም ሆነ የገባርን ሥርዐት በድፍኑ ማውገዝ ታሪክን ከማጣመምና ሂደቱን ካለመረዳት የተነሳ እንጂ እውነትነት የለውም።

5 . ከማስጠንቀቂያው የምንረዳው ንጉሠ-ነገሥቱ ምን ያህል በባላባቶች ላይ እምነት እንዳጡ ነው። ለመማከርቱ ከሰጡት ማስጠንቀቂያ ለምሳሌ ያህል፣ ቀጨብ ላድርግና ልጥቀስ። እናገተን “መርጨዳችሁ ወላግ ላይ መሾሜ ድሃዬን እንዲትጠብቁልኝ ነው።... ደንብ ካደረግነው ከዓመት ግብርና እኔ ከማዘዘው ትእዛዝ በቀር... ድሃው በምንም እንዳይነካ ይሁን።” እንደቀድሞቹ ሹምት “አላግባብ ከሠራችሁና፣” ድሃው ተበላሁ ብሎ ከጨኸልኝ፣ “በገንዘብ ብቻ ሳይሆን ብዙ ቅጣት ትቀጣላችሁ።” ድሃው ከናገተም አንዱ በደላኝ፣ ገንዘብ በላብኝ ቢል፣ ተሰብስባችሁ ነገሩን አጣሩና አስጨርሱ። ካልተቻላችሁ ግን ወደኔ ላኩልኝ። ... “ከባላገሩ ግን በምንም በምንም አመካኝታችሁ የምትነኩት ገንዘብ የለም።”

አንዳንዶቹ ታሪክን በማጣመም ብቻ አልተገቱም። ምኒልክ የኢትዮጵያው ሂትለር ብለው እስከመሰበክ ደርሰዋል። መልሰው ያቋቋሙትን የኢትዮጵያን አንድነት ራሱን፣ ከዚህ በላይ ጨረፍ አድርገን እንዳመለከትነው፣ ከቅኝ ግዛትነት ጋር የሚያመሳሰሉም አሉ። እንደነዚህ ዐይነቶቹ ስለሂትለርም ሆነ ስለምኒልክ፣ ስለቅኝ አገዛዝም ምንም የማይውቁ ብቻ ሳይሆን፣ በእራትና በሱካር፣ በጨለማና በብርሃን መካከል ያለውን ልዩነት እንዲያው መንገር የማይችሉ ቅለታዎች ናቸው ከማለት በስተቀር በሌላ ልፈረጃ አይችሉም። አንባቢዬን ልብ እንድትልጁኝ እያማጠንሁ፣ እስኪ በነዚህ አርእስቶች ላይ ላትኩር።

በሂትለር ልጆችም። ብዙዎቻችን እንደምናውቀው፣ ሂትለር የቆመው የራሱ ዘር ማለትም ጀርመን የሁሉንም ሰው ዘር ጨርሶ ፈጅቶ ሌላውን እንዲተካ ነው። ሂትለር በጀርመን ዘር አምባገነንነት እንጂ በሰው ዘር እኩልነት ከቶውኑ አያምንም። የዓለምን ሕዝብ በተፋሰስ ደርድሮ ሲያበቃ፣ ጥቁሮቹን ያስቀመጠው ከሥሩ ዕርከን ነው። በሱ አስተሳሰብ፣ እልቂታቸውም መፈጸም ያለበት ከሥር ካለው ጀምሮ ነው፣ ማለትም ከነዚህ አይ ምኒልክን ከሂትለር ጋር ከሚያመሳሰሉት ኢትዮጵያውያን ራሳቸው።

ከዚህም አልፎ፣ በሂትለር ዘንድ ሁሉም ጀርመን የጠራ ስላልሆነና፣ የጀርመንን ሕዝብ ባሕርይ ስለማያንፀባርቅ፣ ጠንቀኞች ናቸው ያላቸውን አካለ-ስንኩሎቻችን፣ ደካሞቻችን፣ በሽተኞቻችንና፣ አጭሮቻችንም ጭምር ፈጅተዋል። እነዚህ የፈረደባቸው የመጀመርያው ድርጎው ናቸው። ችግር ባይገጥመው ኖሮ፣ ተራው በሱ ዘንድ በደምብ ነጣ ባላሉት ጀርመኖች በሆነ። የዓለም መንግሥታት እንደነቁ፣ ተረባርበው የቀረጡን ሌላውን እምነቱን እግብር ላይ ከማዋሉ በፊት አጠፋት እንጂ፣ ዝም ቢባልና ዕድሉ ቢገጥመው፣ በእምነቱ መሠረት ጥቁሮቹ መጀመርያዎቹ በሆኑ ነበር። ይሁንና መንግሥታቱ ሊያጠፉት የቻሉት፣ አጠገቡ የነበሩትን ስድስት ሚሊዮን አይሁዶችን በአስቃቂ ሞት ከፈጅ በኋላ ነው። በቅርብ ጊዜ እንደሰማሁትና እንዳየነበሁ፣ በአገራችን በዘወገኝነት ጽንፈኞች የሚመሩት የሂትለር አድናቂዎችም፣ በኢትዮጵያ ውስጥ ባንዳንድ ብሔረ-ሰብ ላይ የፈጸሙት እልቂት፣ ልክ ይኸንኑ ኢሰብአዊ ዐይነት ድርጊት ሳይተካከለው አይቀርም። ግን የአሁኑ የአገራችን ሰው ከመጮህና ከመለፍለፍ አልፎ በድርጊቱ መዘገቡን በግብር ስለማያሳይ፣ ከእነዚህ አረመኔዎች አብዛኞቹ ካገር ቤት ወጥተው እንደሌላው ንጹሐን ስደተኞች መስለው፣ ማንም ሳይነካቸው፣ በምዕራብ አገር ተንደላቅቀውና ተንፈላሰሰው እየኖሩ ናቸው። ይኸም ኢትዮጵያውያን በንግግር እንጂ በተግባር ግን ምንም ያህል የሚረቡ እንዳልሆኑ ያስረዳል።

ወደዋናው ነጥብ ልመለስ። አይ ምኒልክ ሂትለር የቆመለትን ሁሉ የሚገረሩ ናቸው ቢባል በፍጹም ማጋነን አይሆንም። በሰው እኩልነት የሚያምኑ እንደመሆናቸው፣ በዘር፣ በቋንቋ፣ በሃይማኖትና በባህል የተመሠረተ የማንንም ልዩነት አይደግፉም። ለሰው ሕይወት ከፍተኛ ክብር እንዳላቸው፣ ከዚህ በላይ በተደጋጋሚ እንደተገለጸው ለድኻ እጅግ ርኅሩኅና ተቆርቋሪ መሆናቸውን ሥራቸውና ጽሑፎቻቸው በሰፊው ይገልጻሉ። ለምሳሌ ያህል ጥቂቶቹን ከዚህ በታች አስፍራለሁ።

በሥልጣኑ በመጀነን፣ የገዛ ሕዝቡን ያጠቃ ለነበረ የጂማ ገዢ አባ ጂፋር ሲጽፉ ያሉት፣ ፈጣሪ መርጦህ ገዢ ቢያደርግህ፣ “በሰው መጨከን አይገባም። ለሰው ቢያዝኑ ዕድሜ ይሰጣል” ነው። ጣልያኖች ከተማረኩ በኋላ፣ ዓለም እስከሚገረም፣ ጠላቶቻቸው ራሳቸው ማመን እስከሚዳያግታቸው ድረስ፣ በክብር ይዘወዳቸው ተንከባክቧቸዋል። “የሰው ደም ለምን በከንቱ ይፈሳል” በማለት ወደ አድዋ ጦርነት ላለመሄድ ፈልገው ነበር። ጣሊያኖች ግን ልመናቸውን እንደደካምና ፍርሀት በመቀጠር፣ ደጋግመው “አለመግባባታችንን በሰላም እንፍታ” ብለው ላደረጉት ልመና በሙሉ፣ አሻፈረኝ ሲሉ ብቻ ነው ውጊያን የመረጡት። እንደገና በአምባላጌ ከተሸነፈ በኋላ፣ በመቀሌ ውጊያ ለብዙ ቀናት በጣም ጦራቸውን የፈጀው የጣሊያን ሠራዊት በውኸ ጥም ሊሞት ሲል፣ በሰላም ያሳልፉን ቢሏቸው ቢማረክ፣ አይ ምኒልክ፣ የጦር መሪዎቻቸውን ተቃዋሚ ዝም አሰኝተው፣ ጠብታቸውን እንደያዙ መጫኛና መጋለቢያ ከብት በገንዘባቸው ካገሩ ነጋዴ ገዝተው ሰጥተውት፣ በአጃቢ ነው የሸጉት። ይኸ ብዙ ያለም የጦር ጠበብቶችን እንዲያዙ አስደንቋቸዋል። አንዳንዶቹ (ጣሊያኖቻቸውን ጭምር) ምንኛ ጅል ናቸው እስከማለትም ደርሰዋል። ጅል ግን አልነበሩም። ዘዴኛ ናቸው። ጦርነቱን በጥብቅ ይከተል ለነበረው ዓለም፣ ምን ያህል ሰላም ፈላጊ መሆናቸውን ብቻ ሳይሆን፣ ሥልጣኔ የሚያስፈልጋቸው ኢትዮጵያውያን ሳይሆኑ፣ ታዲያ ባሕር አልፈው፣ ብዙ አገር ሰንጥቀው መጥተው፣ የሰውን ልጅ በግፍ በገዛ ሀገሩ ሊጨፈጭፉ የሚፈልጉ ጣሊያኖች መሆናቸውን ሊያስረዱ ነው የፈለጉት።

ይኸንን ዐይነት ርኅሩኅና ደግነት ያሳዩት በውጭ አገር ጠላት ላይ ብቻ አይደለም፣ ባገራቸውም ሰው ላይ ጭምር ነው። የጎጃም ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት በተሸነፉ ጊዜ በጣም ቁስለው ስለነበር፣ እንደተማረኩ በጋቢያቸው ቀጠሉን ጠርገው እንዲታከሙ አድርገው ሲያበቃ፣ አዲስ-አበባ ወሰዷቸው። እዚያም የንጉሥነታቸውን ማዕርግ በምንም መልክ ሳያገሉ ተንከባክቧቸው፣ በየቀኑም ይጎብኟቸውና አብረውዋቸው ይበሉ ነበር። የጎጃም ጦር መሪ ራሰ ደረሶ አንድ ቀን ለቀልድ፣ “አይ ምኒልክ ቢሸነፉ ምን ባደረግህ ነበር” ብሎ ሲጠየቅ፣ “እኛም ብናሸንፍ ኖሮ፣ ቁርራርጠን ለአምራ ነበር የምናበላው” ነው ያለው። መልሱ አላንዳች ክርክር፣ የአይ ምኒልክን ታላቅነት ጥርት አድርጎ ያሳያል። እንዲሁም፣ ብዙ ጦር የፈጀባቸው የወላይታው ንጉሥ ጦና ሳይማረክ ቢሸነፍ፣ አይ ምኒልክ፣ “እንዳያመልጥ ያዙልኝ” ብለው፣ ቁስሎ እንደተያዙ፣ ከዙፋናቸው ወርደው ከተቀበሉትና፣ “እንዲያው በከንቱ ሕዝብ አስጨረሰኸ” ብለው ከወቀሱት በኋላ፣ ቀጠሉን አጥበደው፣ በጋቢያቸው ጠርገው አሳክመውት ሲያበቃ፣ ሕዝቡን ሰብስበው፣ “ከእንግዴህ የሚያስተዳድርህ ልጄ ወዳጄ ጦና ነውና ተገዛለት፣ ዐውቆ ሳይሆን ሳያወቅ፣ እኔን የበደለ መስሎት፣ ሕዝብ አስጨረሰ እንጂ ... **ቂም የለንምና መልሼ እሱን ሽጫልሃለሁ**” ነው ያሉት።

በየቦታው እንደንጉሥ ጦና ተመልሰው የተሸሙት ባላባቶች፣ በገዛ ሕዝባቸው ላይ ግፍ መሥራት አናቆምም ቢሏቸው፣ የተጻፉት መልእክቶቻቸው፣ አይ ምኒልክ ምን ያህል “ድኻዬ ተበደለ” ለሚሉት ሕዝብ እንደሚቆረቆሩ በግልጽ ያሳያል። ለምሳሌ ያህል ብቻ ሦስት ልጥቀስ። አባ ጂፋር በባርያ ንግድ ገና የሆነቸውን ጂማን በሥርዐት እንዲያስተዳድርና ንግዱን እንዲያቆም ቢመከር፣ የአገሩን ሰው በባርነት መሸጥ ቢያቆምም፣ ወደአገሩ በሚገባው አርጥ ላይ ግን ጭካኔውን ቀጠለ። በዚህ ሥራው የተቆጠሩት አይ ምኒልክ፣ “ወዳገርህ የመጣውን ጋላ ... ከእጄ ገብተህ ጭቡ አድርገህ ባርያዬ ነህና፣ አንተንም ልበድላለሁ፣ ልጅህንም አምጣና እንደከብት ልሸጠው፣ ልለውጠው አትበል፤ ... የሰው ባርያ የለውም፣ ሁላችንም የእግዚአብሔር ባሮች ነን።” ብለው ገሠፁት። እንዲሁም የወለጋው ገዢ ደጃዝማች ጆቴ ደግሞ የሕዝቡን መብት አየረገጠ፣ የተገፋው እንደጊዜው ልምድ ወደጃንሆይ እንዳይሄድ ቢከለክል፣ ከአይ ምኒልክ “የተበደለ ድኻ ከኔ ዘንድ እንዳይመጣ አትከልክል፤ ተበደላሁ ብሎ ከጮኸ ደግሞ ጭራሽ ከሸመትህ እሸራሃለሁ” የሚል የቀጣ ደብዳቤ ደረሰለት።

ድኻን መበደል፣ በተለያዩ መልኩ በሁሉም ግዛቶች የተስፋፋ ነው። የጎጃም ገዢና የአፄ ምኒልክ ከፍተኛ ባለሟላቸው የነበረው ራስ ቢትወደድ መንገሻ አቲክም በደብዳቤ ተገምግሞ፣ የቅርብ ድኻውን ማሰቃየት እንዳቆመ፣ ንጉሥ አይደርሱብኝም በማለት፣ ያነሻ ሻንቅላ በመባል የሚታወቀውን ሕዝብ ባርያ እያደረገ አጉላላ፣ አስቃዩ። አፄ ምኒልክ ነገሩን በሰላዮቻቸው እንደሰሙ፣ እየነበረ የሚኖረውን “ሻንቅላ ... እንደ ከብት ሁሉ ባመጡ ባመቱ እየመለመደክ ታሰውጣለህ አሉ። ... ልጅህንም ስትደር የሰጠኸውን ሻንቅላም ሰምተናል። እንግዲህ ግን አንድ ሻንቅላ ተመልሞለሁ ካገሩ ወጣ ያሉኝ እንደሆነ፣ ሁለተኛ እኔና አንተ መገናኛ የለንም።” ብለው የዛቻ መልእክት ላኩለት።

አፄ ምኒልክ ደግ ብቻ ሳይሆኑ ቀልደኛም ናቸው። በልጅነቱ ያነበቡት መቼም የማልረሳ አንድ አፈ-ታሪክ አለ። በራቡ ዘመን ለማኝ እየመጣ፣ አጋፋሪዎቹ ችላ እያሉ ምንም ሳይሰጠው እየሄደ ነው የሚል ወሬ እንደሰሙ፣ አፄ ምኒልክ በግቢያቸው አንድ ደወል አስቀሉ። ደውሉ በተደወለ ቀጥር አስፈላጊውን የሚሰጥ ሠራተኛ ተቀጠረና ሁሉም ተደሰተ። አንዱን ቀን ግን አንድ ለማኝ ቢጤ ደውሎ ምን አስፈለገህ ቢባል፣ “ለማኝ እንኳ አይደለሁም፤ የጃንሆይ ዘመድ ነኝና ላገኛቸው ፈልጌ ነው” ብሎ ሲመልስ፣ አፄ ምኒልክም ጉዳዩ እንደተነገራቸው አስገቡት አሉና ገባ። እያጫወቱት ራስ ወረዳውን ቢያዩ፣ ዝምድናው አልታይ ሲላቸው ዝምድናችንን በማን ነው ቢለው ቢጠይቁት፣ “ጃንሆይ፣ ባያቶቻችንን በአዳምና በሌዋን ነዋ” አለ። ደግ ቢለው አንድ ብር ሰጥተው ሲሸኙት፣ ጃንሆይ፣ እንዴት አንድ ብር ብቻ ሰጥተውኝ ይሸኙኛል ቢላቸው፣ “አዩ የተከበርክ እንግዳዬ፣ ባዳምና በሌዋን ለሚዘመደኝ ሁሉ ቢሰጥማ ላንተ እኮ እሷም ቢትሆን አትደርስህም ነበር” አሉ ይባላል።

አስተዳደራቸውን በተመለከተ፣ የውጭ ሀገር ጸሓፊዎች ራሳቸው አፄ ምኒልክ ኢትዮጵያን በጥበብና በፍቅር እንደሚያስተዳድሩ፣ ሕዝቡም እንደሚወዳቸው ደጋግመው ይናገራሉ። አንድ ዊልሴ የተባለ በ1893 ዓ.ም. የደቡብን አገር እስከሩዶልፍ ሐይቅ ድረስ ዙሪያ ከጎብኝ በኋላ፣ “በዳር ሀገር ያለው ሕዝብ በሙሉ ምኒልክ መልካም ሰው ነው ይላል፤ ምኒልክ ሁሉም ሰው በሃይማኖቱ ይደር ስላለ፣ በሕዝቡ መሀል አድልዎ ስለሚያሳይና ጉልበት ስለሚይጠቀም ይወዳል። የሚያወሩትም እንደሌሎቹ ንጉሥነት ስለመሰለገገ ሸሽተን ነበር። በኋላ ግን ስትተታቸንን ስናወቅ ይቅርታ ጠይቀን ተመለስን፤ ... አሁን ግብራቸውን እየገበሩ በሰላም ይኖራሉ።” ሲል ጽፏል። በቅርቡ በኢትዮጵያ ጥናት በመላው ዓለም ገናናነቱ የታወቀው ሰሙጥሩ ሊቀ ሊቃውንት ኡለንደርፍ፣ “በምኒልክ ዘመን ያገራቱ ክብር ከፍ አለ። የዘመናዊ አስተዳደር መሠረትም ተጣለ... ንጉሡም ያስተዳድሩ የነበሩት በዘመናዊነትና በጥበብ ነው” ሲል ይናገራል።

እንግዲህ አፄ ምኒልክን ከሂትለር ጋር የሚያዘምዱትን ሰዎች የሚደግፋቸው ምንም ዓይነት መረጃ የላቸውም እያልኩ ነገሩ እንዳይንዘዝ በዚሁ ላብቃና አሁን ኢትዮጵያን መልሶ የማዋሀዱን ሥራ ከቅኝ አገዛዝ ጋር የሚያመሳስሉትን ለማተት ልመለስ። ቅኝ ግዛት ማለት ባጭሩ የሌላውን አገር በጎይል ወስዶ፣ ሀብቱን ዘርፎና ነጥቆ፣ ሕዝቡን ጨቁኖ መግዛት ማለት ሲሆን፣ ቅኝ ገዢ ያገሩን ሀብት ከመዝረፍ ውጭ ለነዋሪው ሕዝብ ደንታ የለውም። ይልቅስ ተገዢው ወገን ዝቅተኛ መሆኑን እንዲረዳ፣ ከገዢው ክፍል ጋር የእኩልነት ስሜት በፍጹም እንዳይሰማው፣ የራሱን ወገን ክብርንና ልዕልን የሚያረጋግጡ ደንቦችን ያወጣል። በአሽከርነት ሥራ ተቀጥረው ካልሆነ በስተቀር፣ በሌላ የሥራ ዘርፍም ሆነ፣ ጥሩ ገቢና ትርፋትርፍ በሚያመጣ ሙያ እንዳይሰማሩ ያግዳል። ዋናው ዓላማ በአገሩ የራሱን ሕዝብ ለማስፈርና ለመቆጣጠር ስለሆነ፣ ባላገሩን ከለምለም መሬቱ ነቅሎት፣ ቀስ በቀስ በሰብአዊ መንገድ ሙቶ እንዲያልቅ ሲል በማይፈልገው ከራሱን መሬት ላይ ያገራቸዋል።

ባጭሩ፣ የቅኝ ገዢዎች ዋና ዓላማቸው፣ ባላገሩን እንጨት ሊቃሚ፣ ወካ ቋጂ፣ መሬት ቆፋሪ ማድረግ ነው። ባላገሩ ራሱ በከፈለው ግብርና፣ በላቡ በሠራው መንገድም ሆነ የሕዝብ ማመላለሻ ላይ እንኳን መሄድ አይፈቀድለትም። ከተፈቀደም በንቀት “ለአገሬው ብቻ” ተብሎ በተመለከተበት በወራዳና ብስብስ ክፍል እንጂ ፈረንጃ የሚቀመጥበት ከቶውኑ አይደፈርም።

የሴትንና የወንድን የወሲብ ዓለምንና ግንኙነትን በተመለከተ፣ ጋብቻና የርስ በርስ መቀራረብ ቀርቶ፣ ባላገሩ ፈረንጅን አትኩሮ ቢያያት እንኳ ተዳፎርኸ ተብሎ ሊቀጣ፣ ሊገደል ይችላል። ለምሳሌ ያህል፣ የቦትስዋናው አልጋወራሽ የነበሩትና ኋላም አገሩን ከነፃነት በኋላ ለብዙ ዘመን ወደከፍተኛ ብልጽግና የመሩት አቶ ሠረዕ ካማ፣ በተማሪነታቸው ወቅት በእንግሊዝ አገር በአክሲዮርድ ዩኒቨርሲቲ እያጠኑ እያሉ፣ ካንድ ተራ እንግሊዘዊት ጋር ሲወጡ ቢገኙ፣ [ኑጭ] ተዳፍሯል ተብለው በቅጣት ትምህርታቸውን አቋርጠው ወዳገራቸው እንዲመለሱ ተገደዱ። ወደዚያ ሩቅ ሳንሄድ በጎረቤቶቻችን በኢጣልያን፣ በፈረንሳይና በእንግሊዝ ቅኝ ገዢዎች ሥር የነበሩትን ኬንያኖችንና ሱዳኖችን፣ ሱማሌዎችንና ኤርትራውያንን ማየት ብቻ ይበቃል። በኢትዮጵያ ምድር ላይ ኢትዮጵያውያን በነጮች ለጋብቻ ሲለመኑና በብዛትም ሲጋቡ፣ በነዚህ አገሮች ግን የሕልም እንጀራቸው እንደነበር ድፍኑ ዓለም ያውቀዋል። ሌላው ቀርቶ ደፍረው በማየታቸው እንኳ እስከሞት ድረስ ከፍተኛ ቅጣት እንደተቀጡ የሚያሳዩ ሰፊ ማስረጃዎች አሉ።

በዚህ አንጻር ጥሬ ሰው ብቻ ነው ያፄ ምኒልክን ሥራ ከቅኝ ግዛት ጋር የሚያመሳስለው። አፄ ምኒልክ ልጆቻቸውን የዳሩት በጦር ሜዳ አሸንፈው ላስገበሩት ባላባቶች ሲሆን፣ ባለሟሎቻቸው ደግሞ አብዛኞቹ ድል ተመትተው ምርኮኞቻቸው የነበሩ ሰዎች ናቸው። ከነዚህም አብዛኞቹ ከኢምጎትነት ተነሥተው በአገርና በዓለም ደረጃ ከፍተኛ ሚና ተጫውተዋል። ይኸንን በመረዳት ነው አፈ-ታሪክ ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስና ደጃች ባልቻ (ታሪኩ እንደሰው ይቀያየራል) ድል የተመቱበትን ቦታ ደርሰው፣ አንዱ ለሌላው “ይኸ እኮ የተማረከንበት ሰፈር ነው” ቢል፣ አንደኛው ቀበል አድርጎ፣ “የተማረከንበት ሳይሆን፣ የተባረከንበት ነው ብትል ይሻላል” ሲል መለሰለት የሚለው።

አንድነትን ከመፍጠራቸው በፊት፣ ከላይ እንዳየነው፣ በየቦታው ይገዛ የነበረው የባላባቶች መንግሥት፣ የራሱን ሕዝብ ከታገራበት ክልሉ ውስጥ እንዳይወጣ ሲያስገድድ፣ ከሌላው አካባቢ ወደሱ አገር የሚገባውን ደግሞ ብዙውን ጊዜ ለባርነት ስለሚፈለግ ተመልሶ ካገሩ እንዳይወጣ ይከለክል ነበር። አፄ ምኒልክ የኢትዮጵያን ሕዝብ ከዚህ ሁሉ የክልል መንግሥት አሰቃቂ ጭቁናና እስር ነፃ አስወጥተው፣ በወደደበት እንደፈለገ እንዲኖር አደረጉ። ልማዳቸውንም አንሰቅም ላሉት እንደነጃማ ዐይነቶቹ ባላባቶች ደግሞ፣ “ማንም ሰው እወደደበት ቦታ ላይ ይኖራል እንጂ ... በምንም መልክ ሊትይዘው አይገባም፤ ድኻው እወደደው፣ እተመቸው ቦታ ይደር” ብለው የሰጡት ትእዛዝ ማንኛውም የቅኝ ገዢ ያራምድ ከነበረው መርህ ጋር በጣም ተገርራሪ ነበር ማለት ይቻላል።

ይልቅስ አፄ ምኒልክ ያደረጉት ታላቅ ሥራ ቢኖር፣ በየቦታው በነዚህ አምባገነን ባላባቶቻቸውና፣ ንጉሥ ነን ባዮች ገዢዎቻቸው ሥር፣ እንደእስረኞች ከጠባቡ ግዛታቸው ውስጥ ታገረው፣ በሚዘገቡን ጭቁና ይማቅቁ የነበሩትን ጎብረተ-ሰቦች ነፃ አውጥተዋቸው፣ ባሰኛቸው ቦታ እንዲኖሩ፣ የመላዋን ኢትዮጵያን ምድር ሀብታቸው ማድረጋቸው ነው። በቅርብ ጊዜ፣ አንዳንድ የጎሣ ጽንፈኞች አፄ ምኒልክ ያዋህዱት ኢትዮጵያ “የጎብረተ-ሰቦች እስር-ቤት ናት” እያሉ መስበክ ጀምረዋል። ታሪክን ባያውቁት ነው እንጂ እውነቱ ግን በባላባቶች ክልል ውስጥ ታስሮ የነበረውን ሕዝብ ነፃነት አቀናጀውለት፣ በፈለገበት ሄዶ እንዲኖርና፣ በሚሻው ሙያ እንዲሰማራ፣ ሕልሙን እውን እንዲያደርግ ሰፊ አገር ገንዘቡ አደርገው በአጁ ሰጥተውለታል።

አፄ ምኒልክ የሚወቀሱት ኢትዮጵያን በጦር ጎይል መልሰው አንድ ማድረጋቸው ከሆነ፣ ማንም መንግሥት አዲስም ሆነ ፈራርሶ የነበረው አንድም ሳይቀር በሙሉ የተፈጠረው በጦር ጎይል ነው። በሕዝብ ስምምነትና ፍቅር የተቋቋመ መንግሥት ቦታሪክ የለም፤ ታይቶም አይታወቅም። አለ የሚል በቅዠት ዓለም የሚኖር ብቻ ነው። ምኒልክም ሰው እንደመሆናቸው ሥራቸው የተከተለው ይኸንኑ ሕግ ነው። ከተራ ሰው የሚለዩት ባስተዋይነታቸውና አርቆ በማየታቸው ነው።

መንግሥታት የሚቋቋሙት ደግሞ እንደሰላሰው ባሉት አሻግሮና አርቆ ማየት ችሎታ ባላቸው ሰዎች ሲሆን፣ እነሱም ባንድ ታሪካዊ ተጨባጭ ሁኔታ ተመሥርተውና፣ ጊዜውንና አጋጠምንን በመጠቀም ነው። ለዚህም አሁን የሚኖረንታቸው መንግሥታት እንዴት እንደመጡ ማየት ይበቃል። ጥቂቶቹን ልጥቀስ። ጎይሉና ገናናው የሮም መንግሥት ሲወድቅ፣ ፈራርሶ በተለያዩና፣ የርስ በርስ ጦርነት ዋና መለዩኛቸው በሆኑ፣ የጎሣ ባላባቶችና መንግሥታት ትግዝ የነበረችው ኢጣልያ፣ ጥንት በሮም እንዳንድ አገር ሁና መተዳደሯን መሠረት አድርጋ ነው፤ ከአንድ ሺ ሦስት መቶ ዘጠና አምስት ዓመታት በኋላ እንደገና ተመልሶ የተቋቋመችው። እሥራኤል በቅዱስ መጽሐፍ ታሪክ ተመሥርታ ነው፤ በፈረሰችው በሁለት ሺ ገደማ ዓመቷ የተፈጠረችው። ጀርመን ሦስት ሺ ከሚያክሉና ርስ በርስ ከሚፋጁ የጎሣ ባላባቶች በፈረንጅ አቁጣጠር በ1871 ዓ. ም. አንድ አገር የሆነችው ከአምስት ተነሥታ ነው፤ ከዚያ በፊት ጀርመን የተባለ አገር ቦታሪክ አልነበረም። አንድነቱን የመፍጠሩ ሥራ ለዘመናት በሰላም ቢሞከር ከንቱ ሁኖ ቀረ። በመጨረሻ ጀርመን ተዋሂዳ ዛሬ በዓለም የሚትደነቅ አንድ ታላቅ ሀገር ለመሆን የበቃቸው፣ ያኔ የፕሩሲያ መሪ የነበረው ኦቶ ቢስማርክ፣ “በብረትና በደም” ከሚለው መፈክሩ ተነሥቶ ከጎራቤቱ መንግሥታት ጋር ወደ ባጫጫረው የጦርነት ጎይልና ባፋሰሰው ደም ነው።

ምኒልክ ግን አንድነቷ በተናደው በሁለት መቶ ያህል ዓመት ጊዜ ውስጥ ብቻ ነው ኢትዮጵያን መልሰው ያዋህዱት። አጋጠሙና የአውሮጳ አምባገነን መንግሥታት አፍሪቃን ቅኝ ግዛታቸው ለማድረግ መቀራመት ነበር። የአፄ ምኒልክ ዋና ሥጋታቸው ኢትዮጵያን የከበቧት አውሮጳውያን፣ ከአፍንጫቸውና ከሆዳቸው ባሻገር አልፈው ማሰብ የማይችሉ ባላባቶችን፣ በስጦታና በገንዘብ በማባበል፣ ግዛቶቻችን እየቆራረሱ እየያዙ ስለነበር፣ ኢትዮጵያን አንድ ለማድረግ የወሰኑት ይኸንኑ ድርጊት ለማቆም ነው። ስለዚህም በባላባቶች እጅ ወድቀው የነበሩትን ግዛቶቻችን መልሰው ከአንድ ማእከላዊ መንግሥት ሥር በማድረግ ታደጓቸው። በዚህም ሥራቸው ማንኛውም አእምሮ ያለው ኢትዮጵያዊ መኩራት ይገባል። እዚህ ላይ መረሳት የሌለበት ነገር ቢኖር፣ ኢትዮጵያውያን እንደአብዛኞቹ የዓለም አገሮች አንድነታቸው በባዕድ ተሠርቶ አልተሰጣቸውም። ምንም ጊዜ ቢሆን ራሳቸው የታሪካቸው ሠሪዎች እንጂ ተቀባዮች ሁነው አያውቁም። ፍጡር እንደመሆናቸው መጠን ርስበርስ ቢጣሉም፣ አለመስማማታቸውን በመጠቀም በታሪካቸውና በሀገራቸው ጣልቃ ሊገባቸው የሞከረውን ግን ከመሪያቸው ጎን ተሰልፈው ተባብረው አጥቅተውታል።

አንዳንድ የፖለቲካ ጭሌዎች ነን ባዮች (አሁን በሥልጣን ያለውን መንግሥት ጭምር) አፄ ምኒልክ በአውሮጳውያን ኢምፔርያሊስቶች (ቁሳራዊ) ጎይሎች ተረድተው በኢትዮጵያ ነፃ የነበሩትን አገሮችና መንግሥታት በቅኝ-ግዛትነት ያዙ እያሉ ይሰብካሉ። በጣም የሚገርመው ዛሬ አገሪቷን እየገዛ ያለው መንግሥት ደፍሮ እንደዚህ ማለቱ ነው። ዝንጀሮ የራሷን ቁጥ ቲታ የሌላውን መልክ-ጥፋ ነው ትላለች እንደሚሉት ዐይነት ነው። አንደኛ፣ ሁሉም እንደሚያውቀው፣ የአሁኑ መንግሥት ከጫካ ውስጥ ወጥቶ ወደአፄ ምኒልክ ቤተ-መንግሥት እየገሰገሠ ሊገባ የበቃውና፣ ድፍኑ ዓለም እንደሚመሰክረው ሕዝቡን ረግጦ በጭካኔ እየገዛ ያለው፣ ራሱ ባመረተው መሣርያና በሠራው ጦር እንዳልሆነ የአደባባይ ምሥጢር ነው። ባይሆን አፄ ምኒልክ፣ ጊዜውና ሁኔታው አልፎቀደላቸውም እንጂ፣ አገሪቷ በመሣርያም ቢሆን የውጭ አገር ጥገኛ ሁኔታ እንዳትቀር የራሷን መሣርያ እንዲታመርት ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል። ሁለተኛ፣ ኢትዮጵያ ነፃነቷን ህልውናዋን ለመጠበቅ፣ የጥንት ግዛቶቻችን ለባዕድ አሳልፋ ላለመስጠት ሲትል፣ ባሕር ጥሰው ከመጡባት ከቁሳራውያን መንግሥታት ከፍተኛ ግብግብ ውስጥ ገባች እንጂ የማንንም መሬት አልወሰደችም። እነዚህን ግዛቶቻችን መልሳ ባትይዛቸው ኖሮ፣ በቁሳራውያኑ እጅ በወደቁና የራሷንም ህልውና ባጣች። ይኸ የሚያጠራጥር አይደለም።

አፄ ምኒልክ ያዋህዱቸው አገሮች ከጥንት ሲወርድ ሲዋረድ አስከጥቀት መቶ ዓመታት በፊት የኢትዮጵያ ግዛቶቻችን የነበሩ ስለመሆናቸው ሰፊ ማስረጃ አለ። ይልቅስ በላይ እንዳየነው፣ ከዚያም እንደሚሰፍና አሁን እውስጡ ያልተከተቱ እንዳሉ የሚደግፉ ብዙ የታሪክ ሰነዶች ይመሰክራሉ። እዚህ ለምሳሌ ያህል፣ ላመሉ ብቻ ልጥቀስ። የጥንቱን ትተን የቅርቡን ብቻ እንኳን ብንመለከት፣ በዐሥራ ስድስተኛው ዘመን ከግራኝ ወረራ በፊት ለስድስት ዓመት (1520-1526) በኢትዮጵያ የኖረው የፖርቱጋላ ፍራንቸስኮ አልቫረስ በጻፈው መሠረት የኢትዮጵያ የመሬት ስፋት ከዛሬው ይበልጣል። በሱ አባባል፣ የኢትዮጵያውያን “ግዛት ሰፊ ነው። በቀይ ባሕር ጠረፍ ካለው ከታላቁ ወደባቸው ከቢሊ ተነሥቶ፣ ወደውስጥ ለሚጓዙ፣ የአዳልን ምድር አልፎ ሐድያን ይጨምራል። በሕንድ ውቅያኖስ ደግሞ ሞጋዲሾ ይደርሳል... በጣም ሰፊና ሀብታም አገር አላቸው።” ስለግራኝ ወረራ በአጠገቡ ሁኖ ያየውና በሰፊው የጻፈው፣ ሺህብ አል-ዲን ኢትዮጵያን ስለማስገበር በሚለው መጽሐፍ ይኸንን የፍራንቸስኮን ጽሑፍ ያጻፈታል። በተጨማሪ ከግራኝ ወረራ በኋላ ስለአሮሞ ጎሥት ፍልሰት የጻፈው ታላቁ የኢትዮጵያ ደራሲ፣ መነኩሴው አባ ባሕርይ ንብረቱን ተዘርፎ በሰበቡ አካባቢውን ሊለቅ የተገደደው በዛሬው ገመ ጎፋ ይኖር እንደነበር እናወቃለን። ገመ ጎፋ ደግሞ አባ ባሕርይን የመሰለ ሊቅ የሚኖርባት አገር ከነበረች፣ በቀለም ትምህርት የተራቀቁ ገዳማትና አድባራት እንደነበሩት አይጠረጠርም። ይኸም ሊሆን የሚችለው አገሩ የኢትዮጵያ ግዛት ቢሆን ነው። በነዚህ በጠቀስናቸው ሦስቱ ጸሐፊዎች መሠረት፣ የኢትዮጵያ ወሰን በምሥራቅ የባሕረ-ኤርትራ ጠረፍ ሁኖ ሞቃዊኾን፣ በምዕራብ ደግሞ ገመ ጎፋን ያጠቀልል እንደነበር በጥያቄ ዉስጥ የሚያስገባ የለም።

ምኒልክ እንግዲህ ከጥንት ከአክሱማውያን ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ግዛት አስከገበረው አስከገሞቃዊኾ ድረስ ማስፋፋት ነበረባቸው። ግን ጊዜውና የነበረው ዐቅማቸው አልፎቀደላቸውም። ዋናው ነጥብ ግን አፄ ምኒልክ የሠሩት ሥራ፣ በግራኝ ወረራ ምክንያት ማእከላዊ መንግሥት በመድከሙ፣ ከቀጥጥሩ ሥር የወጡትን ግን ከአክሱማውያን ዘመን ጀምሮ የኢትዮጵያ ግዛቶች የነበሩትን አገሮች፣ ከመላ ጎደል መልሰው ወደአንድነት ማምጣታቸው፣ በምንም

መልክ እንደቅኝ ግዛት ሁኖ መታየት አይችልም ነው። ከላይ የጠቀስናቸው ከሺ ዓመታት በላይ ፈርሶ ከቆየ በኋላ የተከናወነው የኢጣሊያን፣ አንዲሁም ከኢምንት የተፈጠረው የጀርመን አንድነት፣ እንደቅኝ ግዛትነት ካልተፈረጀ፣ ከሦስቶ መቶ ዓመት በማያክል የጊዜ ገደብ ልዩነት የተፈጸመውን የአፄ ምኒልክን የውህደት ሥራ የቅኝ ግዛት ነው ማለት ፍርድ-ገምደልነት ብቻ ሳይሆን ዘረኝነትም በራስ-አለመተማመንም ነው ቢባል ሐሰት አይሆንም።

ማዕከላዊ መንግሥትን አድክመው ኢትዮጵያ ርስበርስ በሚበላሉና፣ ግዛቶቻቸውንም በሚያተራምሱ ባላባቶች እንዲትከፋፈል፣ ከፍተኛ ሚና የተጫወቱት የግራኛና የአሮሞ ወረራ ናቸው ቢባል ስሕተት አይደለም። ግን አንድ አጥብቀን መረዳት ያለብን ነገር አለ። አሕመድ በን ኢብራሂም አል-ጋዘ (ዘ[ብሔር] ጋዘ) በሚል ስም የሚጠሩት ግራኝም ሆኑ አሮሞ ሁለቱም ኢትዮጵያውያን ናቸው። ግራኝ ካፄ ምኒልክ የሚለዩት ከአላፊውና ከጊዜያዊው የገዛ ራሳቸው ጥቅም አልፈውና አርቀው ማየት አለመቻላቸውና፣ አገሪቷን በጥበብና በፍቅር በማስተዳደር ፈንታ የዘርፍና፣ የንጥቂያና የግድያ ሜዳ በማድረጋቸው ነው። አሕመድ በን ኢብራሂም አል-ጋዘ (ዘ[ብሔር] ጋዘ) ታላቅና ጀግና ኢትዮጵያዊ የጦር መሪ መሆናቸው አይጠረጠርም። ሥልጣን የያዙት፣ ወደሩቁ ሳንሄድ፣ ልክ በቅርብ ታሪካቸውን ውስጥ እንዳየነው ሁሉ፣ እንደአፄ ቴዎድሮስና እንደአፄ ዮሐንስ፣ እጅግ በጣም ብዙ ጦር ሠራዊት ያሏቸውን ባላንጠቻቸውን ድል በማድረግ ነው።

በዚህ ረገድ የውጭ ሊቃውንትና ሁሌዬ የእነሱን ፈር ከመከተል በስተቀር ሌላ ለየት ያለ የግላቸው አሳብ የማመንጨት ችሎታ ያጡት ብዙ የኢትዮጵያ የታሪክ ምሁራን፣ የግራኝን ወረራ እንደሃይማኖት ጦርነት ወይንም እንደባዕድ አገር ጥቃት አድርገው ይመለከቱታል። እኔ ግን ይኸንን አስተያየት በፍጹም አልጋራም። ሐረር የኢትዮጵያ ግዛት ከነበረና፣ እንደሌሎቹ ግዛቶች ለማዕከላዊ መንግሥት የሚገብር መሆኑ ከታወቀ፣ ጦርነቱ የሥልጣን ትግል እንጂ፣ የባዕድ ወረራ አለመሆኑ ግልጽ ነው። ከአፄ አሕመድ ጋር የተዋጉት ሰማኖቹ ብቻ አይደሉም። ታሪካቸው እንደሚነግረን ከሆነ ሐረርም፣ ባሌም፣ አሩሲም፣ ሌሎችም እንደገራጌ፣ ከምባታና ሐዲያም የመሳሰሉት በደቡብና በምዕራብ ያሉ አገሮች ተዋግተውዋቸዋል። ሃይማኖት እንደመሣርያና ሸፋን ሁኖ ቢያገለግልም፣ የአፄው ዋናው ዓላማቸው ግን የተለመደው የሥልጣን ሽኩቻ ነበር።

አፄ አሕመድ በድል ያገኙትን መንግሥት “የኢትዮጵያ [የሐበሻ] መንግሥት” ብለው ማስተዳደራቸው ራሱ ጦርነቱ የሥልጣን መሆኑን ያመለክታል፤ ከላይ እንዳልኹ አብዛኞቹ የአገራችን ታሪክ ምሁራን፣ የውጭ አገሮቹ የታሪክ ሊቃውንት ስለኢትዮጵያ የጻፉትን ፈለግ በመከተልና፣ የተሳሳተ አመለካከታቸውን በማጠናከር፣ ክርስቲያንነትንና ኢትዮጵያዊነትን አዋሃደው ያያሉ። ሐቁ ግን እንደዚህ አይደለም። ሥልጣኑን ክርስቲያን የሆኑት ነገሥታት ይቆጣጠሩት እንጂ፣ ኢትዮጵያ የተባለው መንግሥትና አገር ከጥንት ጀምሮ በውስጡ የተለያየ ቋንቋና እምነት ያለውን ሕዝብ ያካተተ ነው። የነገሥታቱ ታሪክም ሆነ ግዙፉ ተጨባጭ ሁኔታ የሚያጠናክረው፣ ኢትዮጵያ በጣም ተወራራሽ እምነት፣ ባህልና ቋንቋ ባላት ሕዝብ የተገኙትን አገር መሆኗን ነው። በውስጧ የክርስቲያን፣ የእስልምና፣ የፈላሻና የጣጣትን እምነት የሚከታተሉት አሕዛብ ሁሌዬ እንደኖሩ ናቸው። አፄ ምኒልክም በቃላቸውና ባስተዳደራቸው መላላሰው በቀይ ቀለማቸው በአንበሳ ማኅተማቸው ይፋ ያደረጉት አገሪቷ የተለያየ እምነት ተከታይ ሕዝብ እንዳላት ነው።

ንጉሠ-ነገሥት አሕመድ ኢብራሂም በጦር ሜዳ ባለጀብዱ ቢሆኑም፣ ባስተዳደር ግን እንደአፄ ምኒልክ ታላቅነታቸውን ሳይሆን ምን ያህል ቅሌታምና ደካማ መሆናቸውን ነው ያሳዩት። በጦር ሜዳ የተገኙትን ድል የተጠቀሙት፣ አገሩን በፍቅር፣ በቅንነትና በፍትሕ እንደማስተዳደር፣ ለራሳቸውና ለተከተያዮቻቸው ብቻ የዘረፉና የግድያ ነው ያደረጉት። በየሄዱበት ታላላቅና ብርቅ የነበሩ የታሪክ ቅርሶችን አጠፉ፣ ጥንታዊነት ያላቸውን ቤተ-ክርስቲያኖችንና ገዳማትን የኪነ-ጥበብ፣ የፍልስፍናና የምርምር ጥናቶች ከነበራቸው ብርቅ ከሆኑ ብራናዎቻቸው ጋር አቃጠሉ፤ የወርቅና የብር ንብረቶቻቸውንና ቅርሳቸውን ዘረፉ፤ መነኮሳቱንና ካህናቱን አላንዳች ምሕረትና ርኅራኄ በጭካኔ ገደሉ። አገሪቷን ታሪክ የሌላት ድኃደግ አድርጓት ወዳንድ ዐምስት መቶ ዓመታት ወደኋላ መለሷት። የሦሩት ተግባር ከጠላትም ሆነ፣ ከማንም የአገር መሪና የእስላም ሃይማኖት ተከታይ የሚጠበቅ አልነበረም። በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ እንዲህ ዐይነት ያስተዳደር ብቃትና ችሎታ ያጣ፣ ቅለታምና ግፊኛ መሪ በመሆን የመጀመርያውን ቦታ ይያዙ እንጂ በመጠኑም ቢሆን የሚመስሏቸውን አያጡም። አሁንም ቢሆን አሉ ማለት ይቻላል።

አፄ ምኒልክ ክርስቲያን ቢሆኑም፣ የሦሩት ሥራና የተከተሉት ያስተዳደር መርህ የተንተራሰሰው በሃይማኖት እምነት ላይ አይደለም፤ ፍትሕንና ቅንነትን፣ ያገርን ጥቅምና የየሕዝቡን ባህል መሠረት አድርጎ ነው። ወደኋላ ቀርነት ካለውና፣ የአገርን ጥቅም የሚፃረር ሁኖ ከታያቸው ደግሞ፣ ባህልንና እምነትን በዘዴ የሚዋጉ ሰው ነበሩ። የወሎው ንጉሥ ኢማም መሐመድ ዓሊ (የኋላው ራስ ሚካኤል) ከገበረላቸው በኋላ፣ ታላቅ ግብር አዘጋጅተው፣ አብረው ሲበሉ የተመለከተ፣ እንደዚህ ዐይነት ጉድ ዐይቶ የማያውቅ ሠራዊታቸው ተበሳጭቶ ቢያገራመርም፣ “የወሎ ሰው [አግዚአብሔር] አሁን የሰጠንን አገር አብረው የሚገዙ፣ በኋላም በርሱ ቸርነት መንግሥተ ሰማያት አብረውን የሚገቡ [ወንድሞቻችን] ናቸውና አትጥሉብኝ። ... ወሎን በፍቅርና በትሕትና እየሳብሁ አሁን ለዚህ ዓለም ግዛት፣ በኋላም በክርስቶስ ቸርነት፣ ለመንግሥተ ሰማያት ለማብቃት እንጂ ለመዘረፍና ለማጥቃት አልመጣሁም። ... አሳቤ ዘወትር በገጠ ነው አትከፉኝ... አላሳፈርኳችሁምና እናንተም እንግዳዬን በመሸኘት አታሳፍሩኝ።” ብለው ነው የተበጠበጠውን ሠራዊታቸውን አሳምነውት ያረጋጉት። ቁይተው ያገራቸውን ሕዝብ ይበልጥ ይግረምህ ሲሉ ደግሞ፣ ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደገለጹት፣ ለዚሁ “ላልተጠመቀ እስላም” ኢማም መሐመድ ዓሊ፣ “የተጠመቀችውን ክርስቲያን” ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ዳሩለት። በዚያው ልክ ደግሞ ንጉሠ-ነገሥቱ በማንም የኢትዮጵያ ዜጋ ላይ የባዕድ እምነት ሆነ ቋንቋ በጉልበት እንዲጫንበት አይወዱም ነበር። የጅማው አባ ጅፋር በባርያ ፈንጋይነት ከገነነው ከዛንዚባር መንግሥት ጋር ግንኙነት ፈጥሮ ሲያበቃ፣ የግዛቱ ቋንቋ ዐረብኛ፣ ነዋሪውና መጤው ደግሞ በግድ እስላም እንዲሆን ቢያስገድድ፣ “አገሩን የዐረብ አገር ማድረግህ እንደሆነ፣ ቀሩጠን ንገረኛና፣ ውላችን ይፍረስ” ብለው ነው ያስጠነቀቁት።

ያፄ ምኒልክ መላ አስተዳደራቸው የተከተለው መርህ እንደቀድሞቹ ነገሥታት የሃይማኖትን ገለልተኝነት በመጠበቅ ነው። ይኸም ኢትዮጵያን በክርስቲያንም ሆነ በእስላም መሪዎች ከሚተዳደሩት አገሮች በጣም ይለያያታል። ለምሳሌ ያህል በዐሥራ ስድስተኛ ዘመን ምሕረት ላይ፣ የአውሮጳ ነገሥታት በመሉሉ ሕዝባችን ነው ብለው የሚጠሩት የራሳቸውን ሃይማኖት የሚከተሉትን ብቻ በመሆኑ፣ ክርስቲያኑን ሕዝብ ካቶሊክና ፕሮተስታንት እያሉ ለያይተውት ሲያጨፋጭፋ፣ ከየሃይማኖታቸው ግዛት ሲያባርሩ፣ ከነሱ ሦስት መቶ ዓመት ቀደም ብሎ የኖረው ክርስቲያኑ የኢትዮጵያ ንጉሥ-ነገሥት ዐምድ-ጽዮን ግን “እኔ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖሩ የመላው እስላሞች ንጉሥ ነኝ” በማለት፣ አገሪቱ ሳታዳላ ሁሉንም እምነት አስተናጋጅ መሆኗን ይገልጥ ነበር።

አፄ ምኒልክ፣ ከግራኝም ሆነ፣ የግራኝን አብነት በመከተል በንግሣቸው ዘመን እስላሙን ካሳደዱት ከባላንጣቸው ከአፄ ዮሐንስ በጣም ይለያሉ። እንዲሁም ዘመናዊ መገናኛ ስልክና የባቡር ሐዲድ በሚያስገቡበት ጊዜ፣ የቤተ-ክህነት መሪዎች ቢቃወሟቸውና፣ ሕዝቡም እንዲነሣባቸው ቢሞክሩ፣ በመኳንንቶቻቸው ፊት ለጳጳሱ የሰጡት መልስ፣ እነዚህ ቅዠተኞች ሥራዬን ማደናቀፍ ካላቆሙ፣ ያለኝ ምርጫ ሃይማኖቱን መለወጠኝ ነው እስከማለት ድረስ ከቤተ-ክህነቱም ከወግ-አጥባቂዎችና አክራሪዎች ጋር በጥብቅ መፋለማቸው የሳቸውም ሆነ የኢትዮጵያ ፖለቲካ ከሃይማኖት ነፃ መሆኑን በአስተዳደራቸውም በአቋማቸውም በግልጥ አሳይተዋል።

በቅርብ ጊዜ አበራ ቶላ የተባሉ ጸሐፊ “የኦሮሞ መስፋፋትና የምኒልክ በጎይል መያዝ ጨለማው ጎን በኢትዮጵያ” በሚል አርእስት አንድ ጽሑፍ በኢትዮ-መዲያ” ዘግበዋል። ከመግቢያው ላይ ጠቅለል ባለ-መልኩ የሚናገሩት ታሪካዊ ድርጊቶች መጠነኛ እውነተኝነት ቢኖራቸውም፣ የኦሮሞ መስፋፋትን ከአፄ ምኒልክ ማስገበር በማነፃፀር የሚናገሩት ሐተታ፣ ባሁን ወቅት በሰፊው የተሰራጨውን ተረት ከማስተጋባት በስተቀር፣ ጥልቀትና ቁም-ነገረኝነት የለውም እላለሁ።

አንደኛ አሮሞም ሆነ አሮሞች የሚሉት ቃላት ራሳቸው ምን ማለት መሆናቸውን ደራሲው አብራርተው አይገልጡም። አሮሞ ማለት የድሮውን “ጋላ” የሚለውን ቃል የሚተካ ከሆነ፣ ንግግሩ በሙሉ አከራካሪ ከመሆን አልፎ የጸሐፊውንም ዕውቀት ያስጠይቃል። “ጋላ” የሚለው ቃል መሠረታዊ አመጣጡና ለመጀመርያ በጥቅም ላይ የዋለው በግዕዝ ቋንቋ ሥነ-ጽሑፍ ሲሆን፣ ትርጉሙ በተወሰነ የኑሮ ዐይነት የተሰማራ፣ ወይም ያልተገረዘና ክርስቲያን ያልሆነ ኅብረተ-ሰብን እንጂ፣ በቋንቋ ዝምድና የተሳሰረ፣ ወይም በደምና በመወላለድ ያንድ ምንዝላት ወይም ያንድ እንጅልሽ የሥጋው ቀራጭ ያጥንቱ ፍላጭ የሆነ ሕዝብን አያመለክትም። ስለዚህም ነው ቃሉ ከግብፅ ምዕራብ ለሚኖረው በርበር፣ ለሱዳን ድንቃ፣ በኢትዮጵያም ውስጥ ላሉት ለተለያዩት እንደነአፋርና፣ በአሞ ወንዝ አካባቢ ለሚኖሩ ዐይነቶቹ ኅብረተ-ሰቦች በሙሉ ሲሰጥ የሚታየው።

ጸሐፊዎቹ “ጋላ” የሚለውን ቃል፣ እንደጠቅላላ መጠርያ ከመጠቀማቸው በፊት፣ የኅብረተ-ሰብን ስም ጠቅሰው ሲያበቁ፣ ሁለቱ እንደመለዩው አድርገው “የሚባል” የሚለውን ቃል ይጨምሩበታል። ለምሳሌ፣ ከግብፅ ቀጥሎ ከሚገኘው አገር (ከስተምዕራቡ) መጥቶ በሰሜን ግብፅ ያለውን ገናኖውን የአስቄጥሰን ገዳም ይዘርፍ የነበረውን የበርበርን ኅብረተ-ሰብ ሲገልጥ፣ ጸሐፊው “በርበር” የሚባል “ጋላ” ይላል። በኢትዮጵያም ልክ እንደዚሁ “ቱላማ” የሚባል “ጋላ”፣ “ከረዩ” የሚባል “ጋላ”፣ “ሜጫ” የሚባል “ጋላ” እያለ ነው የተለያየ የኅብረተ-ሰብን ክፍል የሚገልጠው። እነዚህ ኅብረተ-ሰቦች የሚጋሩት ነገር የትውልድና የዘር ሳይሆን፣ ሰብአ-ትካትነትንና በዘረፋና በዘላንነት መኖርን፣ ወይም የከረስተኑና የተገረዙ አለመሆናቸውን ነው። “በርበር፣ “ድንቃ”፣ “ሜጫ”፣ “ቱላማ” የሚሉት ቃላት የኅብረተ-ሰብን ምንነት ሲገልጡ፣ “ጋላ” ግን የኑሯቸውን ዐይነት ነው የሚያሳየው። እነዚህ ዘላን እንደመሆናቸው የተወሰነ መሬትና አካባቢ የላቸውም። ስለዚህም ነው ጸሐፊዎቹ ሌላውን በግብርና ተደላድሎ በተወሰነ መሬት ላይ የሚኖረውን ሕዝብ በመሬቱ ስም፣ “የመተከል ምድር”፣ “የጋፋት ምድር” “የአማራ ምድር” ብለው ሲጠሯቸው፣ ለጋላ ሲሆን ግን የታወቀ “ምድር” የለውም ብለው በማሰብ፣ ወደ”መኖርያው” ፣ “ወደ አገሩ” ተመልሶ ሄደ የሚሉት። ለዚህም ነው ደግሞ ማዕከላዊው መንግሥት በሌላው ዐመፀኛ ነው በተባለ ሕዝብ ላይ እስከ”ምድር” ድረስ ሄዶ ሲዘምትበት፣ በ”ጋላ” ላይ ግን ተመሳሳይ እርምጃ መውሰድ ይሳነው የነበረው።

ፍሬ ነገሬ “አሮሞ” ስለሚለው ቃል ሐተታ ሳይሆን፣ ዘውግኞች ስለዚሁ ኅብረተ-ሰብ የሚሰብኩት ሰብከት ልበ-ወለድና አንጃ ግራንጃ እንጂ ተጨባጭ ማስረጃ እንደሌላቸው ለማስገንዘብ ነው። ሕዝቡ በባህልም ሆነ፣ በቋንቋና በዝርያ በፍጹም አይገናኝም። ኢትዮጵያን ከመውረሩ በፊት ሆነ፣ በአፄ ምኒልክ መሪነት ኢትዮጵያ ተመልሳ እስከተዋህደችበት ጊዜ ድረስ፣ አንድነት ያለው የአሮሞ ሕዝብም ሆነ መንግሥት ከቶወኑ አልነበረም፤ ኑሮም አያውቅም። በኢትዮጵያ አንድነት ዋዜማ ላይ፣ ጥንት “ጋላ” በመባል የሚታወቀው ሕዝብ ራሱ፣ ዘላንነቱንና በዝርፍ መኖሩን ትቶ በነገሥታቱ ጥረትና በጊዜያዊ ሁኔታዎች መለወጥ፣ በየሰፈረበት ሁሉ በፍላጎቱ አካባቢውን መስሎ በግብርና መኖር ጀምሯል። በምሥራቅ፣ በደቡብ፣ በአዜብና በባሕር ያለው የአስልምና ተከታይ ሆነ፣ በሰሜንና በምዕራብ እንደ ጉጃምና በጎምድር ባሉት አካባቢዎች የሰፈረው ደግሞ ወደአርቶዶክስ እምነት ገባ። አርቶዶክስ የሆነው ከማዕከላዊ መንግሥት ውስጥ ተዋቅሮ ከፍተኛ ሚና ሲጫወት፣ የወሎና የአዜቡ እስላም በበኩሉ ርስበርስ ጦርነት በሚፋጁ በተለያዩ ጥቃቅን የባላባቶች መንግሥታት ቢጤ ተቋቋሙ። አፄ ምኒልክ ናቸው በበርስበርስ ጦርነት ከመጨረሻ ያዳኛቸውና ሁሉንም እንደሌላው የኢትዮጵያ ኅብረተ-ሰብ ወደውህደት አምጥተው በሰላምና በፍቅር እንዲኖር ያደረጉት።

አለቅጥ የሚደነቀው የጋዳውም ሥርዐት ቢሆን በአፍሪቃ ውስጥ በዚያ የሥልጣኔ ዕድገት ደረጃ ያሉት ብዙዎቹ ኅብረተ-ሰቦች ከመላ ጎደል የሚጋሩት አወቃቀር ነው። ሥርዐቱ ሲመረምር አሳፍሪ እንጂ የሚደነቅ ሁኖ አይታይም። ለምን እንደዚህ እንዳልኩ ላሰረዳ። የጋዳ ሥርዐት በደምሳሳው ሲታይ፣ የመዋቅሩ ቁልፍና ዋና ሊባል የሚቻለው ሉባ የተባለው ማዕርግ ወይም ዕርከን ነው። ስለሉባነት በቅርቡ ያጠናውና በሥራ ላይ ያየው፣ አንድ የዐሥራ-ሰባተኛ ዘመን ጸሐፊ በሚለው ከተመሠረትን፣ “ሉባነትን እስከሚያገኝ ድረስ የኅብረተ-ሰብ አባል አይገዘርም ብቻ ሳይሆን፣ ልጅ እንኳ ቢወልድ እንደወላጅ ሁኖ በሥነ-ሥርዐት በማሳደግ ፈንታ፣ እንደውሻ ቡቸላ እውጭ ይጥለዋል። በዚህ ሹመት ላይ ባለ ጊዜ ውስጥ ሰው ካልገደለ ደግሞ፣ ጠጉሩን አይላጭም፤ የግድያ መለዩው ስለሆነ ጉቱም አያሳድግም፤ ታዲያ የሞት ፍርድ እንደተፈረደበት ሰው ዘወትር እያለቀሰ፣ በሐዘን ውስጥ ተዘፍቆ ይኖራል እንጂ።” ማንም በሠለጠነው በዛሬ ዘመን የሚኖር፣ ልብ ያለው ሰው፣ በዚህ ዐይነት ሥርዐት መኩራት ቀርቶ፣ የመደገፍ ስሜት እንኳ ቢያሳይ ለሰው ህልውና እንደከፍተኛ ጠንቅ ሁኖ ስለሚታይ ጭንቅላቱን መመርመር፣ ከኅብረተ-ሰብም መገለል ይኖርበታል ተብሎ ነው የሚታሰበው። በዚህ የማይሰማም ካለ፣ እሱ ራሱ የአእምሮ ችግር እንዳለው ይቆጠራል።

እውነቱ ጋዳና ግድያ በቃላት ይለያዩ እንጂ ትርጉማቸው አንድ ነው። እጅና መዳብ ናቸው። ዝርፍ የሥርዐቱ ዋና አንቀሳቃሽ ሞተርና ኅይል ነው። ይኸንን ነው እንግዲህ ከዐሥራ ስድስተኛው ዘመን ምሕረት ጀምሮ “ጋላ” የተባለው ኅብረተ-ሰብ በመላ ኢትዮጵያ ይፈጽም የነበረው። ይኸም ማለት

6 . Abera Tola, “Ethiopia: Dark side of Oromo Expansions and Menilek Conquests,” Ethiomedia, January 4, 2014.

በምቅትና በድሎት ይኖር ወደነበረው ኅብረተ-ሰብ ሊገድልና ሊዘርፍ ይዘምታል። የተዋጋው ሕዝብ ተሸንፎ ቢገኝ፣ በጅምላ በመጨፍጨፍ፣ የነፍሱ-ጡሮች እናቶችን ሆኖ በመዘርጠጥ፣ የደሙን ጥም ለማርካትና፣ የጅብዱን ሚርጋ ለማስቆጠር ሲል ራስ በመቀረጥ፣ አባለ-ዘር በመገደድ ያለቀው ሕዝብ ተቁጥሮ አያልቅም። የውጭ አገርም ሆኑ የኢትዮጵያ ጸሓፊዎች “ጋላ”ን በተመለከተ የሚሰማሙበት ነገር ቢኖር በነዚህ ነጥቦች ላይ ነው።

እዚህ ላይ፣ ጥቂቶቹን ብቻ ላመሉ ልጥቀስ። በዐሥራ ስድስተኛ ዘመነ-ምሕረት ሁናቴውን በቅርቡ ካዩት የኢትዮጵያ ጸሓፊዎች ልጅምር። አገሩ “በጋላ እጅ ተመዝብሮ በረካና ጫካ በመሆኑ ከእንስሳና ከዱር አራዊት በስተቀር ሰውም ሆነ እርሻ በፍጹም የለበትም።” ተለማ የሚባል ጋላ መጥቶ፣ “መንፈቁን ጎጃም” ምንም ሳያስቀር ደምስሶ አጠፋው፤ ሴቶችንና ከብትን ማረከ። የገደለው ሰው ቀጥሮ ስፍር የለውም። “ጋላ ጎጃምን መውረር ከጀመረበት ጊዜ ጀምሮ እንደዚህ የገደለበትና የማረከበት ጊዜ ከቶውኑ የለም።” ክርስቲያኑ ብቻ አይደለም ይኸ ዐይነት ዕልቂትና ጥፋት ከጋላ የደረሰበት። ታዲያ ያመለጠ የኢትዮጵያ ኅብረተሰብ አልነበረም ቢባል ሐሰት አይሆንም። ያኔ ሻንቅላ በመባል የሚታወቀው ሕዝብ ማእከላዊው መንግሥት በአስቸኳይ እንዲደርስለት ያቀረበው ጩኸት፣ “የከብትና የሰው ምርኮ ወሰደብን፤ ስፍር ቀጥሮ የሌላቸውን ጀግኖቻችንን ገደለብን፤ የቀሩት ጀግኖቻችን የሴት ፍርሀት ይዟቸዋልና፤ ጌታችን [ንጉሥ] ሆይ እንዲትታደገን ፈጥነህ ድረስልን” ነው የሚለው። ግድያው የአረመኔነት ሳይሆን የአውሬነት ነው። ካልሰለጠ፣ ጡት ካልቆረጠ፣ ሆኖ ካልዘረጠ፣ ችብቸቦ ካልሰበሰበ ስሜቱ አይቀስቀስም። እነዚህ ድርጊቶች የጀብዱነቱና የታላቅነቱ ሞያ መግለጫውና መስፈርያው ነበሩና።

እንግዲህ የዛሬው “አሮሞ” የትላንትናው “ጋላ” ነው ካልን፣ በዚህ ስም የሚጠራው ኅብረተ-ሰብ በኢትዮጵያና በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ ያደረሰው ጎዳትና ጥቃት፣ የፈጸመው የሰውና የከብት ዕልቂት፣ የንብረትና የታሪክ ቅርስ ጥፋት፣ በሰው አንደበት ተገልጾ፣ በመጻሕፍት ተጽፎ አያልቅም ማለት ይቻላል። ከግራኝ ብዝሃ ያመለጡት ቤተ-ክርስቲያኖችና ቤተ-መንግሥቶች እውስጣቸው ከነበሩት የታሪክ ቅርሶችና መጻሕፍቶች ጋር ድራሻቸው ጠፍቷል። ይኸንን እንደሰደድ እሳት ባገሩ ላይ ያደርስ የነበረውን ዕልቂት አይተው ነው እንግዲህ፤ በመጤ ሃይማኖታቸው ሰበብ ከኢትዮጵያ የተባረሩት ካቶሊኮች፣ አሮሞችን አምላክ ኢትዮጵያውያንን በነሱ ላይ በፈጸሙት ግፍ ተቁጥቶ ሊበቀል ሲል የላከው “የእግዚአብሔር መቅሠፍት” ነው ብለው የተረገሙት።

እንግዲህ እንደዚህ የመሰለውን የአውሬነት ተግባር ከአፄ ምኒልክ ድርጊት ጋር ማነጻጸር ሚዛኑ-ቢስነት ብቻ ሳይሆን ፍርድ-ገምደልነትም ነው ማለት ይቻላል። ታሪክ አይደግፈውም፤ ጤናማም ሰው አያደርገውም። ከዚያም አልፎ ተርፎ፣ ታሪክ የሚነግረን ያለው፣ ሺ ኪሎሜትር ሰንጠቆ ሄዶ የሌላውን ኅብረተ-ሰብ መሬት ወርሮ የያዘውን ሕዝብ፣ አፄ ምኒልክ በግፍ ቅኝ ግዛት አደረጉት ማለትም እውነትን ከማፋለስና ዘበት ከመናገር በስተቀር ሌላ ቁም-ነገር አይኖረውም።

ይኸ እንዳለ ሁኖ ከጥፋትም አንዳንድ ጥሩ ነገር አይታጣም። አሮሞች አገሩን በግድያና በዘረፋ ቢያራቁቱትም፣ ወንዶችንና አርጊቶችን በሚዘገን ሁናቴ ጨፍጭፈው ቢገድሉም፣ ሴቶችንና ልጆችን ከአገሩ ከብት ጋር ማርከው መውሰድ ልማዳቸው ነበር። ዕድለ-ቢሶቹ ሴቶች ከማራኪዎቻቸው ልጆች ይወልዱ፣ የተማረኩትም ልጆች በተራቸው አድገው ከብሔረ-ሰቡ ጋር ይጋቡ ነበርና፤ አሮሞች ወደድንም ጠላንም፣ የኢትዮጵያን ሕዝብ አቀያይጠውታል። ስለዚህ ዛሬ ማንም ሰው አፋን ከፍቶ የኔ ዘር ንጹሕ ነው ሊል በፍጹም አይችልም። የሚልም ካለ ወይ ውሸታም፣ ካልሆነ ደግሞ ትዝብትንና ይሉኝታን የማይፈራ ውሸታምና የሚናገረውን የማያውቅ መሆን አለበት።

እንግዲህ የኢትዮጵያዊ ፍቺ በቃሉ ትርጉም መሠረት፣ “ፊቱ የጠቁረ” ብቻ ሳይሆን፣ በተጨማሪ በዘሩ “የተከለሰ ቅይጥ” መሆንንም ያመለክታል። መለዮውም ጥቀርነትና ድቃላነት ነው። አንድ የታሪካችን ምሁር የሆነ ኢጣልያኖቹ ኢትዮጵያን “የሕዝብ መ-ዝግጫ” ይላታል። ሐቁ ግን አገሪቷ ብቻ ሳትሆን፣ እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊም ጭምር “የሕዝብ ጥርቅማጥርቅም” ነው። በደሙ ውስጥ አብዛኞቹ የኢትዮጵያ ነገዶች አሉበት ማለት ይቻላል። ለዚህም ያበቃው የማዕከላዊ መንግሥት መፍረስና የአሮሞ ወረራ ሲሆን፣ ወረራው የኢትዮጵያን ሕዝብ አድሶታል፤ በታሪክ፣ በደም፣ በቋንቋ፣ በባህል አስተሳሰር እንደሰርገኛ ጤፍ ወንድማማቾች እሳትማማቾች አድርጓል። ወይንም ከዚያም በተሻለ አባባል ለመግለጥ፣ የሥጋ ቀራጭ፣ ያጥንት ፍላጭ ሁኖ ደም በደም ተቀላቅሏል። በዚህ መልክ የተዋሀደ ሕዝብ ነው እንግዲህ ተመልሶ ዘመናዊቷን ኢትዮጵያን በምኒልክ መሪነት ያሞላዳት። በዚህ የተቀደሰ ሥራ፣ በፊታውራሪነት የመሩት ደግሞ አሮሞቹ ራሳቸው ናቸው።

እንደዚህ ያልኩበት ምክንያት ግልጽ ነው። አፄ ምኒልክ ያደጉት ከአሮሞች ጋር እየተጫጫሁ ሲሆን፣ አለአሮሞች ድጋፍ፣ አለነሱ ጎይልና ሠራዊት ከአፄ ቴዎድሮስም እጅ ማምለጥም ሆነ፣ ወዳባታቸው ግዛት ገብተው መንገሥ፣ ዘመናዊቷንም ኢትዮጵያን ማሞህድ አጠያያቂ በሆነ። ወደደቡብ፣ ምዕራብና ባሕር የዘመተው ሠራዊት ከጦር መሪ እስከዝርዝር ድረስ አሮሞ ነበር ማለት ይቻላል። እንዲህ ስል የሌሎቹን ሚና ማሳነሱ ወይንም ማጥላላቱ ሳይሆን ከራስ ጎብና ጀምሮ እስከተራው አሮሞ ድረስ በኢትዮጵያ ምድር በተወሰነ አካባቢ ባገሪቷ ያንድነት ግንባታ ያደረጉትን አስተዋጽኦ ለማገላት ነው። እውነት ነው፣ ሌሎችም እንደየቅማቸው ድርሻቸውን በጋራ ተዋጥተዋል። ይኸም ቢሆን ግልጥ ነው፤ ግን ላመሉ ነካ ላድርገው።

አፄ ምኒልክ በተዋሀደች ኢትዮጵያ ላይ ለመንገሥ የበቁት የመጀመርያው ንጉሠ-ነገሥት ይሁኑ እንጂ፣ አብዛኛው የውህደት ሥራ የተከናወነው በአፄ ዮሐንስ ሥር መሆኑን መርሳት አይገባም። በአፄ ዮሐንስ መሪነት፣ ሰሜኑን ንጉሠ-ነገሥቱ ራሳቸው፣ ምዕራቡን ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት፣ ከመካል ደግሞ ሁነው ምሥራቁን፣ ደቡብን ምዕራቡን፣ ባሕርንና አዜቡን ንጉሥ ምኒልክ ሁነው ነው በመተባበር የአፄ ቴዎድሮስን ያንድነት ግብ አስመቱት። እነሱም ብቻቸውን አልነበሩም፤ እያንዳንዱ ችሎታቸውና ብቃታቸው በይፋ በጦር ሜዳ በተመሰከረላቸው ታላቅ የጦር-መሪዎች ተረድተው ነው፤ ራስ አሉላ በሰሜን፣ ራስ ደረሰ በምዕራብ፣ ራስ ጎብና በመካል አገር ነበሩ፤ ማለትም የትግርኛ፣ የአማርኛና የአሮሞኛ ኅብረተ-ሰብ ቋንቋ ተናጋሪ አባላት። ብዙ ጉድለት ቢኖራቸውም፣ አፄ ዮሐንስ በዚህ ሥልጣን አደላድለው በማስተባበር ችሎታቸው፣ ንጉሥ ምኒልክ ደግሞ ተመጣጣኝ ጉልበት እያላቸው የንጉሠ-ነገሥታቸውን ሥልጣን እንደጊዜው ልማድ አንዴም ሳይዋጋቸው በመቀበላቸው፣ መደነቅ አለባቸው።

በቅርቡ የአፄ ምኒልክን ስም የማገደድ ዘመቻ ያተኮረው ንጉሠ-ነገሥቱ በአሩሲ ውስጥ አኖሎ በተባለ ቦታ ፈጸሙ በተባለ ግፍ ላይ ነው። የእናቶችን ጡት ቁረጡ፤ ብዙ ሕዝብ ጨፈጨፉ እየተባለ ይወራል። ለመታሰቢያም በቦታው ሐውልት ተሠርቷል ይባላል። እንደሚወራውና ለኔም እንደመሰለኝ፣ የታሪኩ ምንጭ በኤርትራዊው በተሰፋዬ ገብረ-አብ የተጻፈው “የቡርቃ ዝምታ” የተባለው የልበ-ወለድ ድርሰት ይመስላል።

እንግዲህ “ሞኝና ውሃ እንደወሰዱት ይሄዳል” እንደሚባለው ቅጮችም ብቻ ነው ልብ-ወለድን እንደእውነት፣ ምናብን እንደድርጊት አድርጎ የሚወስደው። ከዚያም አልፎ ደራሲው የታሪክ ባለሙያ መሆን ይቅርና የዐሥራ-ሁለተኛ ክፍል ትምህርት እንኳን ማጠናቀቅ ያልቻለ ግለሰብ ነው። በዚህ በፈጠራ ጽሑፍ ተመሥርቶ ሐውልት የሚያሠራው ግለ-ሰብም ሆነ ባለሥልጣን በግድየሌሽነት የሕዝቡን ገንዘብ ማባከን ብቻ ሳይሆን፣ ሕዝቡን ራሱን ምን ያህል ወደኋላ የቀረ በማሰኘት በዓለምና በታሪክ ፊት እያስገመተ ነው። ርግጠኛ ነኝ የአኖሌ ሕዝብ የሚጠጣ ገጽህ ወሃ፣ የሚመላለስበት ዘመናዊ መንገድና መጓጓዣ፣ በሽተኛውን የሚያስታምምበት የተደራጀ ሕክምና ቤት፣ ልጆቹን የሚያስተምርበት ማለፍያ ትምህርት-ቤትና፣ ትምህርቱንም ከጨረሰ ወዲያ የሚሰማራበት አስተማማኝ የሥራ ዘርፍ የለውም ይሆናል። የሐውልቱ ገንዘብ በተረት ላይ በተመሠረተ ድርጊት ከሚውል፣ በእነዚህ አገልግሎቶች ላይ ቢጠፋ፣ ሕዝቡን ምንኛ በጠቀመው፣ አሠራውንስ ምንኛ ባስመሰገነው።

ድርጊቱ እውነት ቢሆንስ ሐውልት ለምን አስፈለገ። ኢጣልያኖች ሰንቱን አሩሲ፣ ሰንቱን አሮሞ ጨርሰው የለ፤ ለምን ለዚህ መታሰቢያ አልተሠራም። እውነቱን እንነጋገር ከተባለ፣ በኢትዮጵያ ምድር ለተሠራው ግፍ ሁሉ ሐውልት እንሥራ ከተባለ ደግሞ፣ ከ-በዛቱ የተነሣ እንኳን ለሰው መኖርያ፣ ለአግሩ ማሳረፍያ የሚሆን መሬት አይገኝም ይሆናል። አሩሲ ራሱ ቋንቋው አሮሞኛ ነው ይባል እንጂ፣ ሕዝቡ ግን ከመቶ ሰባው በትውልዱ የከምባታ፣ የሐዲያና የኡራጌ ነው። እንግዲህ በዚህ መሬት በሌላው የተፈጸመው ሳይቆጠር፣ በአሮሞች እጅ ብቻ ያለቀውን የነዚህን ሕዝብ ቀጥጥ የያዘውን ቤት ያውቀዋል። እንግዲህ ለነሱም ሐውልት ያስፈልጋቸዋል። እኔ ራሴ የማውራው የግሌ ታሪክ አለኝ።

በሁለተኛው የኢጣልያን ወረራ ወቅት የኢትዮጵያ ጦር እንደተፈታ፣ በከምባታ ላይ የጎሞኝ ጦርነት በመባል የታወቀ ከፍተኛ ዘመቻ ተካሂዶ ሕፃና ዐዋቂ፣ ሴትና ወንድ፣ ወጣትና ሽማግሌ ሳይላይ ብዙ ሕዝብ ዐለቀ። ከብትና ንብረት ተዘረፈ። ብዙዎች ተማርከው የደረሱበት ጠፋ። ይኸ ዐይነት ሰለባና በደል ከደረሰባቸው መካከል ቅርብ ቤተሰቦቹ ነበሩ። እናቱ ጡቷን ተቆርጣ፤ ሆዱን ተዘርጥጣ ሙታለች ተብላ እሜዳ ላይ ተጣለች። እናቷና ጫቅላ እንቷ ግን ተማርከው ከተወሰዱ በኋላ ደብዛቸው ጠፋ። ሌላው ሕፃን ወንድሟ ግን የምርኮና የጥፋት ዕጣ ባይገጥመውም አባል-ዘሩን ተቆርጦ በሜዳ እንዲሞት ከተጣለ በኋላ በሕይወት ቢቀርም ወራሪዎቹ ጎሞኝ በያንዳንዱ ቤተ-ሰብና በመላው አገር ያደረሱት ዕልቂትና በደል በሰው አንደበት ተነግሮ አያልቅም ብቻ ሳይሆን የሰቀቀቱ ርዝራዥ እስካሁን ድረስ በያንዳንዱ ቤተ-ሰብና ግለ-ሰብ ጀሮ ውስጥ ይጮሃል። ለዚህም ዐይነቶቹ በጎሞኝ ለተፈጸመ አስቃቂ ግፍ ሐውልት ያስፈልጋል ማለት ነው።

በሥልጣን ያለው መንግሥት ከሸፍትነት ወደአፄ ምኒልክ ዙፋን ያደረሰውን ዘመቻ የጀመረው ስሙን ባወረሰለት በመጀመርያ ወያኔ ትግል ላይ ተመርኩዞ ነው ይባላል። አንዳንድ ታሪክ ጸሓፊዎች ለመጀመርያው ወያኔ መነሻው በኢትዮጵያ መንግሥት የተፈጸመው ያስተዳደር ጉድለት ነው ይላሉ። እኔ ራሴ የሰማሁት ታሪክ ግን ከዚህ በጣም ይለያል። ያስተዳደር ጉድለት ማሳበቢያ ሊሆን ይችላል እንጂ፣ የመነሻው ጥንተ-መሠረቱ ግን የደጋ ትግሬው ሕዝብ ከትውልድ ሲወርድ ሲቀረድ እንደመጣው ትውፊት በዘላኑ ጎብረተ-ሰብ ላይ ያካሄድ የነበረውን የዘረፋ፣ የግድያና የጥቃት ዓመታዊ ዘመቻውን እንዲያቆም በመንግሥት ባለሥልጣኖች ስለተከለከለ ነበር። እንግዲህ ይኸ ዐይነት ዐመታዊ ዘመቻ ምን ያህል ግድያና ዕልቂት በዘላኑ ሕዝብ ላይ ለዘመናት እንዳደረሰ እናውቃለን። ዘመቻው አባትና እናት ገድሎ ብዙዎቹን ልጆች ድኃደግ እንዳደረገ፣ የሰንቶቹን እናቶች ጡት እንደቆረጠ፣ ሰፍር-ቀጥጥ የሌላቸውን ወንዶች እንደሰለበ፣ ከብትና ንብረት እንደዘረፈ፣ ሴቶችና ሕፃናት ማርኳቸው እንደወሰደ፣ በጎብረተ-ሰብ ላይ ምን ያህል ሽብርና ፍርሀት ይፈጥር እንደነበረ፣ ሰንቱንስ በጋለሞታነት እንዳስቀረ መገመት አያዳግትም። አፄ ምኒልክ ባንድ ቀን በጥቂት ሰዓት ውስጥ ፈጽመዋል የሚባለው ግፍና ጭካኔ ከዚህ በያመቱ ከሚደጋገመው ድርጊት ጋር ቢወዳደር ኢምፕት ነው ማለት ይቻላል። ታዲያ ለዚህስ አረመናዊ ጭፍጨፋ ለምን ሐውልት አያስፈልግም። በዚህ የአሳብ መስመር ከቀጠልን ደግሞ በሥልጣን ያለው መንግሥት አላንዳች ምክንያት በግፍ የጨፈጨፋቸውና ያስጨፈጨፋቸው እልፍ አላላፋትን ገጽላን አሉ። ለነሱስ ለምን በየቀዳሳቸው የመታሰቢያ ሐውልት አይሠራላቸውም።

በአሩሲ አፄ ምኒልክ ምን እንዳደረገ ማወቅ ከተፈለገ አጥጋቢ ጽሑፍ ስላለን፣ በፈጠራና በሰብከት ላይ መመሠረት አያስፈልግም። ጽሑፎቹ የሚያስረዱት አሩሲ ምን ያህል ለአፄ ምኒልክ እጅግ ባለውለታ እንደሆነ ነው። ነገሩም እንደዚህ ነው። አገሩን ባስገበረው በቱላማ ጦር ላይ፣ ጥቂት የአሩሲ ሰው ባንድ ባላባት ተመርቶ፣ ሌሊት ተነሥቶ ጦሩ በሠፈረበት ቦታ አደጋ ቢጥልበትና ከሺ በላይ ሠራዊት ቢፈጅበት፣ ካፄ ምኒልክ ረዳት ጦር ተላከ። ይኸ ረዳት ጦር ሌሊቱን ሲጓዝ፣ ደግሞ እንደገና ተመልሶ አደጋ ሊጥል ከሚሄደው ከአሩሲ ሰው ጋር በድንገት በመንገድ ላይ ተገናኘና በመካከላቸው በተፈጠረው ግጭት ብዙ ሰው ዐለቀ። የአሮሞ ጦር እንደመሆኑ፣ በጎብረተ-ሰብ ልማድ ጡት ቆርጦ፣ እጅ ጎምዶ ይሆናል። የጊዜው ልማድ ስለሆነ ምንም አይገርምም፣ ሌላው ቀርቶ በአድዋ ጦርነት እንኳን ተፈጽሟል። ደጋግሜ እንዳልኩት፣ ታሪክ መዳኘት ያለበት ከጊዜው አንፃር ነው።

የሚደነቀውና የንጉሠ-ነገሥቱ አሸማጦች የረሱት ነገር ቢኖር ግን፣ አፄ ምኒልክ አብታው እንደደረሱ የወሰዱት እርምጃ ነው። በየትም አገር እንደሚደረገውና እንደጊዜው ልማድ መሠረት፣ ጦራቸው የማረከውን የአሩሲን ሰው ሁሉ ባርያ አድርጎ ይዞ ቢቆይባቸው፣ ንጉሡ ከፍተኛ ተቃውሟቸውን አሰሙ። ሠራዊታቸውን በሙሉ ሰብስበው፣ “አሩሲን ከግራኝ ወዲህ የገዛውና ያስገበረው የለም። እኛ ጥንትም የኛ [አገር] ነው ብለን መጣንበት እንጂ ርሱ አልመጣብንም። **ባለማወቅ እከላከላለሁ ብሎ ዐለቀ፤ ተጎዳም። ግን ባርያ አድርገን ልንገዛው አይገባንም፤ ወንድማችን ነውና።** የማረከኸውን የሰው ምርኮኛ ሁሉን ልቀቅልኝ። በዐዋጅ ከለመንሁ በኋላ ወስልተህ የአሩሲን ሰው ባርያ አድርገህ የተያዘህ ከተገኘህ እጣላሃለሁ፤ ልቀቅ ብዬሃለሁና ልቀቅ።” በማለት እንዲለቅ በአዋጅ አስገደዱትና ተለቀቀ። ባገሩም ታማኝና ብቁ ነው ብለው የሚያምኑትን አስተዳዳሪ ሹመው ወደመናገሻቸው ተመለሱ።

ይኸንን የአፄ ምኒልክን ድርጊት ሌሎች የቅኝ ገዢዎች ከወሰዱት እርምጃ አንፃር እስኪ ከጥቂቶቹ ጋር እናስተያይ። ጀርመኖች የታንዛንያ ሕዝብ ባስተዳደራቸው ግፍ አንገፍግጭት ሸፍቶ፣ አንዲት ትንሽ ምሽግ ቢጤ ሰብሮ፣ ጥቂት ሰው ቢገድልባቸው፣ ረዳት ጦር ተልኮ ሁለት መቶ ሺ ሰው በጭካኔ ገደሉ። እንዲሁም የናምቢያ ሕዝብ በጨካኝ አስተዳደራቸው ተማርሮ በዚህ መልክ ቢነሣባቸው፣ የተላከው ረዳት ጦር አንድም ሰው ሳይቀር እንዲገድል ታዘዘ። ከመቶ ሰማንያውን እጅ አረደ። የቀረው ሊያመልጥ የቻለው ወደጎረቤት መንግሥት ሸሽቶ ብቻ ነው። እንዲሁም ፈረንሳዮች የማዳጋስካር ሕዝብ ተበደሉሁ ብሎ ቢነሣባቸው፣ ሰማንያ ሺውን አላንዳች ምሕረት ጨፈጨፋ። በጎረቤታችን ኬንያ እንግሊዞች በየቀኑ፣ “ዛሬ ሁለት መቶ ሻንቅላ ገደልን፤

ዛሬ ደግሞ ዐምስት መቶ... እያሉ ለቅኝ ግዛት ሚኒስትር ወደለንደን የሚልኩትን መግለጫ ያነበበ፤ ስለሰው ሕይወት ነው የሚናገሩት ወይንስ ስለወፍ ብሎ መገረሙ አይቀርም።

የአሩሲ ዐይነቱ የሰም ማጥፋት ዘመቻ በአፄ ምኒልክ ላይ ሲደረግ የመጀመሪያው አይደለም፤ የመጨረሻም እንደሚሆን ርግጠኛ ነኝ። ዛሬ በሥልጣን ላይ ያለው መንግሥት እንደገባ፤ ሊቅ ነጋሥ ጊዳዳ ከፍተኞች የአሮሞ ባለሥልጣኖችን ሰብስበው፤ አፄ ምኒልክ በጦር ኅይል አሸንፈው፤ የአሮሞን ሕዝብ አላንዳች ርኅራኄ የጨፈጨፉበትና ለነፃነቱ ብዙ መሥዋዕት ከፍሎ በግፍ የተገፈፈበት ወዳሉበት ቦታ ወደጨለንቆ አየደነፉና እያጉራፋ እንደሄዱ ብዙዎቻችን ረስተን ይሆናል። እኔ በተፈጥሮኬ ከፈረንጅ ኋላ ቱስ ቱስ የሚል ሰው አልወድም። ይሁንና ሊቅ ነጋሥን ያገኘሁት ገና ተማሪ ሳለሁ በኢጣልያን አገር በሮም ከተማ በዚህ መልክ ነው። ሁናቴው ደስ ባይለኝም፤ የታሪክ ሰው መሆናቸውን ስለማውቅ፤ ላናግራቸው ብሻ፤ ፈረንጁ ጓደኛቸው በሥነ-ሥርዐቱ ሲያነጋግረኝ፤ እሳቸው ግን ሊቀርቡኝም ሊያነጋግሩኝም አልፈለጉም። ይልቅስ ያኔ ለሥልጣን እጩ ለነበረው መንግሥት በመመልመል ላይ እንደነበሩ ጓደኛቸው ሁሉ፤ እሳቸውም ከሥምሽሽ ብለው ቁመው ከሩቅ በፍራቻ በስርቆሽ ማየት እንጂ ሰላም እንኳን አላሉም። ድርጊታቸው ከቃል ይበልጥ ይናገራልና ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ስለሰውየው ያለኝ ግምት በጣም ዝቅተኛ ነበር። የጨለንቆው ጉዳይ ሲመጣ፤ ከነጭራሹት አዘቀጠው ብቻ ሳይሆን የታሪክ ዕውቀታቸው ምን ያህል አሳዛኝ እንደሆነም ተገለጠልኝ።

የጨለንቆ ውጊያ የተካሄደው ግብፆች ሐረርን ሲለቁ ከሾሙት ከአደሬው አሚር አብዱላሂ ጋር መሆኑን ማንም ያወቃል። አሚር ያነ ቆቱ የተባለውን የሐረርጌን የአሮሞ ገበሬ በከፋኛ ጨቁኖ የሚገዛ፤ በሐረር ከተማው ሕዝብ ራሱ ብዙ በደል በመፈጸሙ በጣም የተጠላ ብቻ ሳይሆን፤ የኢጣልያን መልእክተኞችን በጭካኔ በመግደሉ፤ አካባቢውን ይዘው የነበሩት የፈረንጆች መንግሥታት አጋጣሚውን ተጠቅመው የአሚርን ግዛት ሊቀራመቱ በዝግጅት ላይ ነበሩ። አፄ ምኒልክ ሐረርጌ እስከዐራት መቶ ዓመት ድረስ የኢትዮጵያ ግዛት እንደነበረ አገናዝበውት ሲያበቁ፤ አሚር አብዱላሂን በሰላም እንዲገብር ቢጠይቁት፤ ከቱርክ የበለጠ መንግሥት የለም ካለ በኋላ፤ እርስዎ እስላም ከሆኑ እገብርልዎታለሁ ሲል፤ ሸርጥ፤ ጥምጥምና መስገጃ ምንጣፍ ላከላቸው። ቀጥሎም ሠራዊታቸው የገና በዓል እያከበረ ተዘናግቶ ሳለ፤ በድንገት ደርሶ የመድፍ ተኩስ ከፈተባቸው። የአፄ ምኒልክ ሠራዊት ከመ ቅጽበተ ዐይን በሚደንቅ መንገድ ተፈናጥሮ ደርሶ፤ መድፎቹን ማርኮ ቢተኩስ፤ ውጊያው ሳይታሰብ እንደጀመረ ሳይታሰብ በፍጥነት ዐለቀ። ነገሩ የተገለበጠሽ ሆነ እንጂ፤ ፍጻሜው ልክ የሮሜው ገናና የጦር መሪ የነበረው ጁልዩስ ቄሣር “መጣሁ፤ አየሁ፤ አሸነፍሁ” እንዳለው ቢጤ ነው። እንግዲህ በአካባቢው የነበሩት አውሮጳውያን እንደደፉት፤ ሐረር “የተያዘችው አለምንም ደም መፍሰስና ዝርፍያ” ነበር። እንዳይዘረፍም በየቤቱ በራፍ የአፄ ምኒልክ ዘብ ቁም ይጠብቅ ነበር። አፄ ምኒልክም እንደደረሱ ሁሉም ሰው እንደባህሉና እንደሃይማኖቱ እንዲስተዳደር ማስጠንቀቂያ ሰጥተው የአሚርን አገራት ሹመው ተመለሱ። ጠፍቶ የነበረው አሚር አብዱላሂ ራሱ ከተደበቀበት ወጥቶ፤ ሐረር የኢትዮጵያ አገር መሆኑን በማሳወቅ፤ “ገብቼ ልገዛ፤ አገርዎን አያጥፉት” ሲል ላከ።

እንግዲህ ሊቅ ነጋሥ አሮሞች ነፃነታቸውን ያጡበትና ታላቅ ዕልቂት የደረሰባቸው የሚሉት የጨለንቆ ውጊያ እውነቱ አሳቸው ከሚሉት እጅግ በጣም የራቀ ነው። ይልቅስ አፄ ምኒልክ አሮሞችንና ሱማሌዎችን ከጭቁና አላቅቀውአቸው ነፃ አወጥቷቸዋል፤ ሐረርጌም ከአውሮጳ ቅኝ ግዛትነት አምልጣ፤ ከዐራት መቶ ዓመት በኋላ ከናቷ ኢትዮጵያ ጋር ተቀላቀለች። የሚያሳዝነው ግን ሊቅ ነጋሥ ጊዳዳ ተራ የታሪክ ምሁር ብቻ አይደሉም። ምርምራቸውን ያካሄዱት በኢትዮጵያ ባሕር በወለጋ ውስጥ ባለው በሳዩ አሮሞ ላይ ከሺ ሰባት መቶ ሠላሳ እስከ ሺ ስምንት መቶ ሰማንያ ስድስት (1730-1880) ዓ.ም. የጊዜ ገደባ ውስጥ ስለነበር ከማንም ይበልጥ ስለአሮሞ ታሪክና ውህደት እንደሚያወቁ ይጠበቅባቸዋል። የሐረርጌም ጭምር። ታዲያ የሐረር አሮሞ ተጨቁኖ የነበረውና ማንነቱን ያጣው፤ በአፄ ምኒልክ ሳይሆን በግብፆች ሥር መሆኑን እንኳን እንደሳቸው ያለው ምሁር የታሪክ ጀግም ያውቀዋል። የአፄ ምኒልክ አስተዳደር አብዛኛውን በሁሉም ዘንድ የተወደደ እንደነበር ሌላው ቀርቶ አውሮጳውያን ባላንጠቻቸው እንደሚመስከሩ አይተናል።

ከዚህ በላይ ባጭሩም ቢሆን እንደተገለጸው፤ አፄ ምኒልክ ያቋቋሙት ያስተዳደር ሥርዐት በዛሬ ዘመን ሲታይ ወደፊደሬሽንነት ይጠጋል። መሠረታዊ መመዘኛው ባህልና ታሪክ እንዲሁም የሕዝቡ ምኞትና ልምድ ሲሆን፤ አንዳንዴ ሃይማኖትንም ቋንቋንም ጭምር የሚያስተናግድ ቢሆንም፤ በነኚህ መለዮች ብቻ ተወስኖ እንደመንጋ ከብት ባንድጋ እያገራቸውም። ጐጃምና በጌምድር የሚቀሰኑ አገሮች ናቸው፤ በሃይማኖትና በቋንቋ አንድ ናቸው። ሁኖም የተለየ ታሪክና ሲወርድ ሲቀረድ የመጣ የራሳቸው የሆነ ያስተዳደር ትውፊት ስላላቸው ልዩነታቸውን እንደያዙ ቀጥሏል። እንደዚሁም አብዛኛው የወለጋና የከፋ ሕዝብ በሃይማኖትም ሆነ በቋንቋ ተመሳሳይነት ቢኖራቸውም፤ በታሪክ፤ በባህልና ባስተዳደር የየግላቸው ስለነበሩ ልዩነታቸው እንደተጠበቀ ሁኖ ተዋቅሯል። አወቃቀሩ ማናቸውም ጤናማና እውነተኛ የፊደሬሽን ሥርዐት ያላቸው አገሮች የተከተሉት ነው ለማለት ይቻላል። ለምሳሌ የአሜሪካን ፊደሬሽን የመሠረቱት ዐሥራ ሦስቱ መንግሥታት በቋንቋ፤ በትውልድ፤ በአምነትም አይለዩም። እናት አገራቸውን እንግሊዝን አሸንፈው ነፃ በወጡ ጊዜ በዐሥራ ሦስቶቹ ፈንታ በአንድ መንግሥት ብቻ መዋቀር ሲችሉ፤ ሲወርድ ሲቀረድ የመጣውን የየግላቸውን አስተዳደር ላይለቁ ብለው በፌዴሬሽን ተቋቋሙ። ሌሎችም በሠለጠኑ አገራት ያሉት በፌዴሬሽን የተዋቀሩት መንግሥታት (ለምሳሌ ያህል እንደጀርመን ያሉት) የተከተሉት መልክ ነው።

አፄ ምኒልክ ዘመናዊነትን ባገር ውስጥ ለማስገባት ያልነኩት የሥልጣኔ መስክ፤ ያላደረጉት ጥረት የለም። በያንዳንዱ መስክ ከፍተኛ ተቃውሞ ገጥሟቸዋል። ግን ሁሉንም በትዕግሥትና በብልሃት በመያዝ ተወጥተው አስፈላጊ መሠረቶችን በመጣል፤ ኢትዮጵያን በዘመናዊ ሥልጣኔ ተራማጅ ኅይሎች አንዷ እንድትሆን ለማድረግ በቅተዋል። በጣሉት መሠረት ላይ ማነጻጻ የተሻለች ኢትዮጵያ መገንባት የያንዳንዱ የተከታይ ትውልድ አላፈነት ነው።

ደጋግሜ እንደተናገርሁት፤ አፄ ምኒልክ በተለያዩ ባላባቶች ሥር ሁኖ እርስ በርሱ ይተላለቅ የነበረውን ሕዝብ፤ ባንድ ሰንደቅ ዓለማ ሥር ሰብስበው አንድ ቤተሰብ አድርገውታል። በርስበርስ ፍጅት ፈንታ፤ ተከባብሮ፤ ተቻቸሎና ተፋቅሮ እንዲኖር ለማድረግ ሲሉ ባደረጉት ድርጊት የተወሰነ መሥዋዕት መኖሩ ርግጥና የማይካድ ነው። ሁኖም ሌሎች ብዙዎች አገሮች ለዚሁ ዓላማ ሲሉ ከከፈሉት ጋር ቢነፃፀር መሥዋዕቱ በጣም ዝቅተኛ ነው ማለት ይቻላል። ሁኖም አንዲት እናት ሕፃኗ እንደተወለደ ምንም እንኳን አስቃቂ ቢሆንም፤ ምጧን ረስታ በሕፃኗ ደስታ ተወጣ እንደምትቀርና ርብርብኛ ትኩረቷ በሙሉ ጫቅላዋ አድጎ ለወጣና ለማዕረግ እንዲደርስለት ሌት ተቀን አለዕረፍት እንደምትከባከብ ሁሉ፤ እኛም የኢትዮጵያን ያንድነት ግብ

ለመምታት የተፈጸመውን ሥቃይና የተከፈለውን መሥዋዕት በእልልታ፣ በጸጋና በደስታ ተቀብለን፣ መሯሯጥና መሸቀዳደም ያለብን ሙጩቷን አገር አደጋ ሳይነካት አንድ ሁነን በጥንቃቄ ገንብተን በዓለም-አቀፍ መድረክ ላይ ሳትደፈር ተከብረና ተፈርታ ከፍተኛ ሚና እንዲጫወት ማብቃት ነው።

አንድ መረዳት የሚገባን ነገር ቢኖር፣ ከውጥኑ ጀምሮ ሙሉ በሙሉ ፍጹም ሆኖ የተቆረቆረ አገር በታሪክ ውስጥ እስካሁን ድረስ አልታየም፤ ሊታይም አይቻልም። ቢሆንም የትውልድ መተካካት ዋጋ አይኖረውም ነበር። ምክንያቱም ሥራው ሁሉ በፊተኛው ትውልድ ፍጹም ሆኖ ተሠርቶ ካለቀና ከተላለፈ፣ ተረካቢው ትውልድ የራሱን ታሪክ የሚሠራበትን ዕድል ያጣል። አሁን በዓለም ተፈርታና ተደንቃ የሚትኖረው አሜሪቃ እንኳ እንዴት እንደተቆረቆረች ቢናይ፣ ህልውናዋ የተጣለበት መሠረት ከልክ በላይ አሳዛኝና ግፊኛ ነበር ማለት ይቻላል። ቁርቋሪዎች አባቶች ተብለው የሚጠሩት መሥራቾቿ በጣም ከፍ ያለና ከዚህ በፊት ባለም ታሪክ ተሰምቶ ያልተወቀ መልእክት ያዘለ መግለጫ ቢያስተጋብም፣ በግብር ላይ የታየው ግን አነሳው የቀረውን አብዛኛውን ሲጨቁን ነው። ሕገ ለሁሉም ሰው የመኖር፣ ደስተኛና ነፃ የመሆን መብት ማንም የማይፈለግባቸው ከእግዚአብሔር የተሰጡት የተፈጥሮ መብቶች ናቸው ቢልም፣ ከሰው እንደሚይቁጠሩ፣ ወይም እኩል አይደሉም ተብለው ስለሚታሰቡ፣ ሕገ ሴቶችን፣ ጥቅሮችንና፣ ያገሩን ተወላጅ ራሳቸውን ህንዶቹን፣ እንዲሁም ድሆችንና መሃይምኖችን አያጠቃልልም ነበር። ባጭሩ የአሜሪቃ አብዮት የተባለው ሥርዐት የፈጸመው ተግባር እግዚአብሔር መርጦ ለሥልጣን ያበቃል የሚለውን የፖሊቲካ መርህ፣ የገዢው ክፍል ዋና መመዘኛው መሆን ያለበት ሀብቱ ነው በሚል ተካ፤ ሕዝባዊ መንግሥት ወይም ደሞክራሲም ተብሎ የተቋቋመው አስተዳደር፣ ጥንተ መሠረቱ በሀብታሙ የነጭ ወንድ ለሀብታሙ [የነጭ ወንድ] የተመረጠ መንግሥትን እንጂ ሌላውን የአገሩን ነዋሪ ያካተተ አልነበረም። ሌሎቹ፣ በጾታ፣ በቀለምና በዘር፣ እንዲሁም በዕውቀትና በሀብት ሰብ በየተነፈጉትን መብቶቻቸውን ያገኙት፣ የተጠጣፊ ትግል በየጎራቸውና በየፊናቸው በማካሄድ ነው። እነዚህ በየመስካቸው የተቀናጁት ድል፣ አገራቸውን እጅግ በጣም አሻሽሎ፣ የማንም ሰው መመዘኛው ችሎታውና ምግባሩ እንጂ አስፈላጊ እስካልሆነ ድረስ ከቶውኑ በሌላ ዐይነት መለኪያ ማንም መፈረጅ የለበትም የሚለውን አቋም የመንግሥታቸው መርህ ለማድረግ በቅተዋል።

አፄ ምኒልክ ያዋሃዷት ኢትዮጵያ አሜሪቃን ከላይ ባየናቸው ልዩነቶች ተመሥርቶ፣ ለዘመናት ከከፋፈላትና ካተራመሳት የመድሎ የአስተዳደር አንክን ነፃ ሁኔታ የተቋቋመች አገር መሆኗን ከዚህ በፊት በተደጋጋሚ ገልጫለሁ። በዘርና በጾታ፣ ወይም በቋንቋ፣ ካልሆነም በሃይማኖት ወይም በንብረት ምክንያት ለባርነት የተዳረገ፣ ወይም ለሥልጣን እንዳይታጭ፣ ለወግና ለማዕርግ እንዳይበቃ የተደነገ ሕግም፣ ኅብረተ-ሰብም፣ የኅብረተ-ሰብ መደብም በኢትዮጵያ የለም። በዚህ ረገድ ባንረዳ ነው እንጂ አፄ ምኒልክ አንድ አድርገው ያስረከቡልን ኢትዮጵያ በጣም የተባረከች አገር ናት፤ ተረካቢዋም ትውልድ እጅግ ዕድለኛ ነው ማለት ይቻላል። ይኸም ሁኔታ ኢትዮጵያን ከብዙ በዘመናዊ ሥልጣኔ ከገሠገሡ መንግሥታት ይለያያል።

የኢትዮጵያ ችግሯ በዘመናዊ ሥልጣኔ ወደኋላ-ቀርነትና የዘመናዊ ዕውቀት እጥረት ነው። ከመሃሃዷ በፊት ባለባቶች ጎሳዎች ትርፍ ጉልበታቸውንና ሀብታቸውን በርስበርስ ፍጅት በማዋል፣ አገሪቷን ወደጦር ሜዳነት ለውጧት ነበር። ይኸንን አፄ ምኒልክ አክተሙት። ሁላቸውንም ጠበኞች በድሮደቷ ኢትዮጵያ ጎጆ ሥር ሰብስበው ሲያበቃ፣ ከንግዴህ ወዲያ እያንዳንዱ ትርፍ ጉልበቱን ሀብቱን በፈለገበት የትምህርት ገበታ ዙርያ እንዲያውል፤ በተመረቀበትም ሙያ ተሰማርቶ ያዋህዷትን አገር በተራው እንዲያሻሽል አደራ ሰጥተው ወደማይመለሱበት ዓለም ሄዷል።

ጀነራል ጃገማ ኬሎ እንዳሉት፣ በአስተሳሰብም ሆነ በሙያ ዘርፍ ጠባብ በነበረው በጎሳዎችና በባለባቶች ዓለም ይኖሩ የነበሩት አባቶች የጀብድነታቸው መለኪያና ምልክት በሚጥሉት ግዳይ በሚያስቁጥሩት ሚርጋ የተመጠነ ነበር። አሁን ግን ይኸ ዐይነት ድርጊት ያልተገራ አውሬ ብቻ ነው የሚፈጸመው። በዛሬ ዘመን የጀብድ ሚርጋ የሚቆጠረው እያንዳንዱ ለአገርና ለኅብረተ-ሰብ ዕድገትና ልማት በሠራው ሥራ ነው። ከዚያም አልፎ በተሰማራው የሙያ ዘርፍ በሚያገኘው ፍልስፋና ምርምር እኩሎቹን ሲያስከነዳና፣ ለዓለም ሕዝብ ጠቀላላ ጠቃሚ አገልግሎት ሲሰጥ ነው። አፄ ምኒልክ ይኸንን ዓላማችን አድርገን ባገር ውስጥም ሆነ በዓለም መድረክ ላይ እንድናበረከት ዕድሉንና በሩን በሰፊው ከፍተዋል። እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ እውድድሩ ሜዳ ገብቶ ድርሻውን ለአገሩም ለዓለምም መክፈል እንዲችል መንፈሱን አደራጅተዋል፤ አገሩን አደላድለው ካበቁ በኋላ የዘመናዊ ሥልጣኔን መሠረት ጥለው ሜዳውን አመቻችተዋል። ካርል ማርክስ እንዳለው በበግነት ስሜት እንጂ በሰብአዊ ልቡና የማይመራውን የጎሳዎችና የባለባቶችን ዓለም ማድነቅም ሆነ ከሞተበት ለማንሳት መሞከር ከታሪክ ጋር ግብግብ መያያዝ ነው። አያዋጣም፤ እንዲሁም እሳቸውን ራሳቸውን መውቀስ፣ ከሙት ጋር መሟገት ስለሆነ ርባን የለዉም። የራስን ድርሻ መወጣትና የተረከቡትን አሻሽሎ ማስተላለፍ ግን በታሪክ የሚጠየቅ ግዴታ ነው።

አፄ ምኒልክ የወረሷት ኢትዮጵያ በውስጥም በውጭም ጠላት ፊት ለፊት በመፋጠጥ ላይ ስለነበረች ህልውናዋ ራሱ አጠይቃቂ ነበር። ሲለዩአት ግን ህልውናዋና ነጻነቷ በመላው ዓለም የተረጋገጠ ብቻ ሳይሆን፣ በነጮች የቅኝ ግዛት ቀንበር ሥር ለነበሩት ሁሉ አላቸውና የነፃነት ጨረራቸው፣ የህልውናቸው ዕርቡን ነበረች። “በልቤ ውስጥ ኢትዮጵያ ሁሌዬ ልዩ ቦታ አላት። ወደፈረንሳይና ወደእንግሊዝ፣ እንዲሁም ወደአሜሪቃ ባንድጋም ሆነ ለየብቻቸው ሽርሽር ከመሄድ ይልቅ፣ እጅግ በጣም ይጎመጃኝ የነበረው ኢትዮጵያን የመጎብኘት ፍላጎት ነበር። ኢትዮጵያን ስጎብኝ፣ የዛሬ ራሴን ጥንተ ልደት ብቻ ሳይሆን አፍሪቃዊነቴንም ጭምር ቁፍሬ የማገኝ መስሎኝ ይታየኝ ነበር።” ሲል ኢትዮጵያን በመወደስ ኔልሶን ማንዴላ የጻፈው ስሜትና አስተያየት በአብዛኛው ጥቁር ሕዝብ ልብ ውስጥ ያለ ነው ቢባል ሐሰት አይደለም።

ኔልሶን ማንዴላ ውዳሴውን የጻፉት አሻፈረኝ አልቀበለውም ብለው ለኻያ ሰባት ዓመት ሕይወታቸውን በእስር ቤት በመጎሳቀል የሰውነት በጎሳዎች ክልልና ሥርዐት የተዋቀረ መንግሥት እምነልክ ቤተ-መንግሥት ከመቀመጡ በፊት ነበር። ከእስር ቤቱ እንደተፈቱ መጀመርያ ላይ ከጎብኙት አገሮች መካከል አንደኛደቷ የሚያደንቋት የአፄ ምኒልክ ኢትዮጵያ ነበረች። ዘውጎኞቹ ሥልጣን ከጨበጡ በኋላ ግን በአገሪቷ ጠፈር ላይ በየጊዜው እየበረሩ ሲያገፉም ሆነ ብዙ ዕድልና ገጠመኝ ኑሮላቸው እያለ፣ አንድ ጊዜም እንኳን አልመጡም፤ ዘር ብለውም ሊያዩ አልፈለጉም። ርግጠኛ ነኝ የወሰዱት አቋም አፄ ምኒልክንም፣ ልክ በዘረኛው የደቡብ አፍሪቃ መንግሥት ራሳቸው እንደሚቀቁ ሁሉ፣ በጎሳዎቻቸው መንግሥት ቀንበር ሥር የሚጥረውን የኢትዮጵያን ሕዝብ ላያሳዙ ብለው ይሆናል። እንግዲህ ከዚህ የከፋ ኩነት ሊኖር አይችልም። ለአፄ ምኒልክም ሆነ ለሳቸው ላዋህዷት ኢትዮጵያ ያላቸውን አድናቆትና መገላ በሰላ አንደበታቸው፣ በወርቃማ ብዕራቸው ጽፈው ለልጅ ልጅ የሚተላለፍ ዕጹብ ድንቅ የሆነ ማስታወሻ ትተዋል። በመላ ዓለም ታላቅነታቸው የተወደሰው ኔልሶን ማንዴላ ያከበሯቸውና ያደነቋቸው አፄ ምኒልክን ሥራቸው፣ በጥራዙ-ነጠቁና እቤተ-ክርስቲያን ውስጥ እንደገባ ውሻ በየሄደበት በሚባረረው ቢዋረዱና ቢጠሉ በፍጹም አይደንቅም። መጠበቅም ያለበት ነው። ሥራቸው ጥርት አድርጎ የሚያሳዩው ተቃራኒውን ነው። የአፄ ምኒልክን ታላቅነትና ገናናነት፣ የአሸሚጣጮቻቸውን ከንቱነትና ብኩነት።

*****

+++++

ኢትዮጵያ - Ethiomedia.com
February 9, 2014